

Domovinski rat

je obranbeno oslobodilački rat za neovisnost i cjelovitost Republike Hrvatske protiv agresije udruženih velikosrpskih snaga, ekstremista iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, (posebice iz Republike Srpske), te Srbije i Crne Gore.

Povjest, uzroci rata,

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (povjesno druga Jugoslavija ili Titova Jugoslavija) obuhvaćala je današnje države : Sloveniju, Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, Srbiju, Crnu Goru, Kosovo i Sjevernu Makedoniju. Kao država postojala je od 1943 godine do 1992 godine. Kroz cijelo vrijeme njenog postojanja, cjeloukupnu vlast imala je Komunistička partija Jugoslavije (od 1952 Savez Komunista Jugoslavije) na čelu s Josipom Brozom Titom. Tito je kao komunistički diktator zauzeo deveto mjesto na listi zločinaca 20. stoljeća, odgovoran je za smrt 1.170.000 ljudi. Umro je u svibnju 1980 godine, bio je Maršal --- vrhovni zapovjednik Jugoslovenske narodne armije (JNA).

Foto --- Josip Broz Tito

U završnoj fazi postojanja Jugoslavija se sastojala od šest socijalističkih republika: Bosne i Hercegovine (BiH), Crne Gore, Hrvatske, Makedonije, Slovenije i Srbije, dviju socijalističkih autonomnih pokrajina: Kosova i Vojvodine u sastavu Srbije, koje su imale status republika. Prvi vjesnik raspada Jugoslavije bila je gospodarska kriza, koja je bila logičan odraz jugoslavenske dogovorne ekonomije. Kriza je počela u drugoj polovini 1970-ih, a krajem 1983. vanjski dug Jugoslavije narastao je na 20 milijardi i 501 milijun dolara i učinio ju jednom od najzaduženijih zemalja svijeta. Godinu poslije broj nezaposlenih prešao je milijun.

Karta --- Sosijalističke Federativne Republike Jugoslavije

Slom komunizma 1989. promijenio je političku kartu Europe. Time je počelo dugogodišnje i mukotrno integriranje Europe i širenje kapitalizma i liberalne demokracije u istočnoeuropske zemlje. Oba su procesa značajno utjecala na međunarodni položaj Jugoslavije i Hrvatske. Integracijski procesi iskristalizirani su u zahtjevu da se Jugoslavija kao teritorijalno-politička cjelina integrira u arhitekturu nove Europe, a slom komunizma postavio je zahtjev za njezinu demokratizaciju. Brzo se pokazalo da se ta dva zahtjeva u Jugoslaviji isključuju. Srbija i uz nju Crna Gora najviše su se protivile promjenama koje su strujale sa Zapada. Za Hrvatsku i još više Sloveniju počinjalo je vrijeme u kojem su tražile značajno drugačiju Jugoslaviju, pa i po cijenu njezina opstanka. Samo je predsjednik SIV-a Ante Marković, uz inozemnu potporu, naivno pokušavao riješiti krizu navodnim reformama, koje nije mogao provesti.

Rušenjem Berlinskoga zida i padom komunizma u istočnoj se Europi očekivala radikalna reforma komunizma ili njegovo potpuno nestajanje. U zapadnoj Europi ubrzano se odvijalo političko i ekonomsko integriranje, kojemu je slom SSSR-a od mogao tako što je ideju europskih integracija oslobodio pritiska koji je ujedno bio vanjski integrativni element. U listopadu 1990. ujedini se Njemačka. Od 19. do 21. studenoga 1990. na

Konferenciji o europskoj sigurnosti i suradnji (KESK) u Parizu prihvaćena je Pariška povelja za novu Europu. Naznačila je osnove strukture Europe nakon svršetka hladnoga rata i novu ulogu KESK-a. U nizozemskom gradu Maastrichtu članice EZ-a potpisale su 7. veljače 1992. ugovor o pretvaranju u Europsku uniju. Ugovorom su postavljeni ciljevi gospodarske i monetarne unije, jedinstvene valute, zajedničke vanjske i sigurnosne politike, zajedničke obrambene politike, suradnje u pravosuđu, unutarnjim poslovima i državljanstvu Unije.

Foto- Rušenje Berlinskoga zida

Promjene na svjetskoj političkoj sceni bile su poticaj za političke promjene u zapadnim dijelovima Jugoslavije. Novo vrijeme najavljeno je na samom početku 1990. raspadom SKJ na 14. kongresu u Beogradu. Otvoreno je polje za djelovanje novih političkih snaga. Među mnogobrojnim strankama koje su se pojavile na hrvatskoj političkoj sceni bila je i Hrvatska demokratska zajednica (HDZ), s političkom platformom nacionalnoga pomirenja.

Čelnik HDZ-a bio je povjesničar Franjo Tuđman. Do kraja 1960-ih bio je tipičan primjer pripadnika povlaštene komunističke elite. Bio je mladi sudionik rata, poslijeratni general JNA i partizanski povjesničar. Politički je krenuo od Radićeve Hrvatske seljačke stranke, a u ratu se priklonio komunističkoj opciji, za koju je duže vrijeme bio uvjeren da je u sklopu Jugoslavije riješila i hrvatsko pitanje. Slom 1971. riješio ga je iluzije jugoslavenstva. Odavao je dojam osobe s misijom, što je nesumnjivo i bio. Najvažnija je ličnost suvremene hrvatske povijesti i državnik koji je osobnim primjerom pokazao što i mali narod može napraviti kada vjeruje u sebe i svoje snage

Foto- Franjo Tuđman prvi predsjednik Republike Hrvatske

U jugoslavensku se krizu EZ uključio u ljeto 1991. godine. Odnos dvanaesteročlane zajednice prema SFRJ bio je proturječan, što nije čudno s obzirom na sastav i prošlost zemalja članica Zajednice. U njihovoj reakciji i kasnijem djelovanju teško je razlučiti motive. Vodeće članice imale su svoje kratkoročne i dugoročne interese. Nisu bile nevažne ni prijašnje "povijesne" veze dijela republika sa zapadnoeuropskim državama, kao ni utjecaj tih veza u nekim procjenama i motivima djelovanja. Zajednica je podržavala mlade demokracije, no s druge je strane bila za očuvanje Jugoslavije zbog uvriježena mišljenja da ni jedna od republika nije sposobna za samostalan gospodarski život. Držalo se da raspad vodi u građanski rat, što bi bio poguban primjer za Sovjetski Savez. Poput EZ-a, i Sjedinjene Američke Države (SAD), čak i duže, podržavale su cjelovitu Jugoslaviju. Ilustrativan je primjer posjet Jugoslaviji zamjenika državnoga tajnika SAD-a Lawrencea Eagleburgera krajem veljače 1990. godine. On je nedvosmisleno podržao predsjednika SIV-a Antu Markovića. Sastao se i s predstavnicima oporbe raznih boja iz svih republika, kojima je također jasno dao na znanje da SAD neće poduprijeti raspad Jugoslavije, ali će, ako se to ipak dogodi, prihvatiti zatečeno stanje. Taje poruka, tvrdi američki veleposlanik u SFRJ Warren Zimmermann, različito shvaćena, posebice u Sloveniji.

Uloga SSSR-a bila je uvjetovana problemima kroz koje je prolazilo komunističko carstvo u raspadu i bila je na razini statista koji se čak nije ni gurao među glavne glumce u predstavi. Nesvrstani, skupina zemalja Trećega svijeta čiji je Tito bio predvodnik, u svijetu ni izbliza nisu imali važnost koja im se davala u Jugoslaviji. Završetkom bipolarne podjele svijeta počela je ubrzana marginalizacija Pokreta. Hrvatska je na međunarodnu scenu iskoračila u trenutku kada se jedan poredak raspadao, a novi se nije ni nazirao.

Uoči proglašenja neovisnosti Slovenije i Hrvatske ministri vanjskih poslova KESS-a u Berlinu su 19. lipnja 1991. poduprli demokratski razvoj i pozvali da se izlaz iz jugoslavenske krize postigne bez uporabe sile, u skladu s legalnom i ustavnom procedurom. Podržali su jedinstvo i teritorijalni integritet Jugoslavije i tražili nastavak dijaloga među svim zainteresiranim stranama, držeći da "mogućnosti za takav dijalog još nisu iscrpljene". Na tim je osnovama Zajednica bila voljna pomoći Jugoslaviji da se ekonomski i politički transformira. Nekoliko dana poslije ministri EZ-a dogovorili su se 23. lipnja u Luxembourggu da neće priznati neovisnost Hrvatske i Slovenije ako one jednostrano odluče napustiti jugoslavensku federaciju te da će suspendirati sve posjete predstavnika "secesionističkih" republika.

Akciju EZ-a podržao je i SAD. Američki ministar vanjskih poslova James Baker posjetio je 21. lipnja 1991. Beograd. Tijekom jednodnevnoga boravka Baker se odvojeno sastao s čelnicima republika, premijerom Markovićem i čelnicima kosovskih Albanaca. Nije uspio odgovoriti Tuđmana i slovenskog predsjednika Milana Kučana od namjere da proglase neovisnost. No postavilo se pitanje je li njegov posjet ohrabrio JNA da uporabi silu u zapadnim republikama.

Upozorenja i posjeti predstavnika međunarodne zajednice nisu spriječili Sloveniju i Hrvatsku da 25. lipnja 1991. proglase neovisnost. Nakon debakla JNA u Sloveniji EZ se uključio u jugoslavensku krizu. Bilo je više motiva za to, od potrebe dokazivanja da se Zajednica može nositi s krizom na svojem pragu, bojazni da to postane presedan za SSSR do očekivanja da će izbjeglice iz Jugoslavije preplaviti zapadnu Europu. Tijekom slovenskoga rata ministarska trojka EZ-a nekoliko je puta posjetila Jugoslaviju inzistirajući na tri točke: prekidu vatre u Sloveniji i povlačenju JNA u vojarnje, tromjesečnom moratoriju na odluke o neovisnosti Slovenije i Hrvatske.

Trojka se 7. srpnja 1991. na Brijunima sastala s predstavnicima Federacije, JNA, Hrvatske i Slovenije. Sudionici su potvrdili da sasvim prihvaćaju prijedloge trojke od 30. lipnja 1991. o prekidu vatre, tromjesečnom moratoriju na provedbu deklaracija o neovisnosti, slanju promatračke misije i obnavljanju rada Predsjedništva SFRJ. Dogovoreno je da će pregovori o budućnosti Jugoslavije početi brzo, odnosno najkasnije do 1. kolovoza 1991. godine. Zajednica se obvezala pružiti pomoć pod uvjetom da se strogo poštuju načela iz Završnoga dokumenta iz Helsinkija i Pariške povelje o novoj Europi. Dogovoreno je i osnivanje promatračke misije radi praćenja stanja u Jugoslaviji, posebice u Sloveniji, "a eventualno i u Hrvatskoj".

Ako su hrvatske vlasti i očekivale da će nazočnost promatrača smiriti stanje na terenu, to se nije dogodilo. Dobra je strana bila što je misija postupno stekla uvid u stanje na terenu. Ministarstvo inozemnih poslova poslalo je ministrima EZ-a koji su 24. srpnja 1991. zasjedali u Bruxellesu službeni zahtjev da donesu odluku o slanju promatrača u Hrvatsku.

Ministri vanjskih poslova EZ-a prihvatili su u Bruxellesu 29. srpnja odluku o slanju promatrača u Hrvatsku, za što se tražilo da Hrvatska i Srbija potpišu sporazum koji bi to omogućio. Srbija se usprotivila slanju promatrača u Hrvatsku, tvrdeći da Jugoslavija ima dovoljno potencijala da sama nadzire prekid vatre.

Usklađeno djelovanje JNA i pobunjenih Srba, posebice u istočnoj Hrvatskoj, ponovno je dovelo do eskalacije nasilja, za što su ministri vanjskih poslova EZ-a 20. kolovoza prozvali sve sukobljene strane. Ministarsko vijeće EZ-a upozorilo je 27. kolovoza Srbiju da se prestane protiviti proširenju njihove misije za nadzor prekida vatre u Hrvatskoj.

Iako su Srbija i Crna Gora, a navodno i članovi Predsjedništva SFRJ iz BiH i Makedonije, bili protiv uključivanja EZ-a, prevagnuo je pritisak za održavanje Mirovne konferencije o Jugoslaviji.

Da se konferencija održi, bio je nužan prekid vatre, koji su savezni i republički čelnici potpisali u Beogradu 1. rujna 1991. U nadzor provedbe uključena je Promatračka misija, koja je i službeno počela djelovanje u Hrvatskoj. Bila je nenaoružana i trebala je biti jamac da će sukobi prestati, da će se sukobljene strane razdvojiti, minobacači i drugo veće oružje povući izvan dometa, paravojne snage razoružati, pričuvni sastav Zbora narodne garde (ZNG) demobilizirati, a JNA povući u vojarne.

Krvavi srpanj 1991 godine... JNA - Okupacija Kostajnice-Topusko-
Petrinje...

Okupacija teritorija Republike Hrvatske

Okupirani teritorij Hrvatske pobunjeni su Srbi u veljači 1992. definirali kao tri oblasti RSK – Krajinu, zapadnu Slavoniju i Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem. Radilo se o teritoriju površine od oko 15 000 km² s kojeg je tijekom 1991. i kasnije protjerano gotovo sve nesrpsko stanovništvo. Po grubim procjenama iz sredine 1993. na okupiranom je teritoriju živjelo oko 433 000 osoba.

Politički život u RSK obilježili su konstantni sukobi koji su uz ideološke imali i regionalnu značajku. Početkom 1992. to je bio sukob oko prihvaćanja Vanceovog plana. Predsjednik RSK Milan Babić je bio protiv dolaska mirovnih snaga, nije prihvatio da je RSK područje u Republici Hrvatskoj i bio je protiv razoružanja lokalnih srpskih snaga. Nepomirljivo Babićevo stajalište odvelo ga je u sukob s Miloševićem u kojem nije mogao pobijediti. U veljači 1992. je smijenjen, a političko vodstvo pobunjenih Srba prihvatilo je Vanceov plan. Babića je zamijenio Goran Hadžić koji je do siječnja 1994. bio predsjednik RSK, a potom do kolovoza 1995. to je bio Mile Martić.

Temeljno političko pitanje na okupiranom teritoriju bio je odnos prema Republici Hrvatskoj. Pobunjeni Srbi nisu pokazali ni minimum volje da se mirno reintegriraju u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske. Nisu pokazali nikakav interes za izmjenu ustavnog zakona o ljudskim pravima i pravima etničkih i nacionalnih manjina koji je Hrvatska izmijenila u svibnju i lipnju 1992. i s kojim je predviđeno osnivanje dva samoupravna kotara sa sjedištem u Glini i Kninu. Isti je učinak imao i Zakon o oprostima od krivičnog progona i postupaka za krivična djela počinjena u oružanim sukobima i u ratu protiv Republike Hrvatske koji je donesen 25. rujna 1992. Tim su zakonom abolirani svi sudionici srpske pobune od 17. kolovoza 1990. do dana proglašenja zakona o oprostima, osim onih koji su počinili ratne zločine.

Usprkos odluci Vijeća sigurnosti UN-a odbili su i da se „ružičaste zone“ vrate pod hrvatsku vlast. Premda su sumnjivali mirovne snage UN-a da su naklonjene Hrvatima, pobunjeni Srbi su od njihove nazočnosti prigrlili samo primirje koje su omogućili svojim razmještajem na crti bojišta. Njihova nepopustljivost da pregovaraju s hrvatskim vlastima oko normaliziranja posljedica rata i omogućavanja intervencija u porušenu prometnu infrastrukturu naišla je na hrvatski odgovor. U siječnju 1993. hrvatske su snage oslobodile područje na kojem je bio maslenički most i dio zaleđa Zadra. Sredinom srpnja 1993. sklopljen je Erdutski sporazum kojim je dogovoren prekid vatre i povlačenje hrvatskih snaga s područja oslobođenog u siječnju 1993. Erdutski sporazum nije zaživio i borbe su nastavljene. Okončane su tek u ožujku 1994. stupanjem na snagu Zagrebačkog sporazuma.

Tijekom tog vremena nije bilo pomaka u pregovorima između Hrvatske i pobunjenih Srba. Uhićenje Veljka Džakule, jednog od čelnika srpske pobune u zapadnoj Slavoniji, pokazuje da vodstvo RSK nije pristajalo ni na kakvo popuštanje u svom stajalištu da su u odnosu prema Hrvatskoj neovisna država. Džakula je optužen da je htio odvojiti dio RSK i pripojiti ih Hrvatskoj. U ljeto 1994. RSK se našla u procijepu između Republike Srpske koja joj je bila najveći saveznik, i Srbije koja je prekinula odnose s njom zbog odbijanja da potpišu plan Kontaktne skupine o okončanju sukoba u BiH.

U sklopu nastojanja da se Srbija prikaže kao pobornik mirovnih pregovora slijedili su pregovori pobunjenih Srba s RH oko uspostave gospodarskih, prometnih i infrastrukturnih veza u sklopu kojih je u Zagrebu je 2. prosinca 1994. potpisan Gospodarski sporazum. Sporazumom je regulirano pitanje korištenja vode, električne energije, autoceste i naftovoda. Ponjegovim odredbama, 21. prosinca 1994. za slobodan je promet otvorena autocesta Zagreb – Lipovac. To je bilo sve na što su pobunjeni Srbi pristali u pregovorima i izazvalo je podjele jer je dio držao da je to čin kapitulacije pred Hrvatskom. Nakon otvaranja autoceste povećalo se krijumčarenje na području zapadne Slavonije. Duž trase autoceste otvoreno je nekoliko ilegalnih ulaza, koji su se održali iako ih je milicija pobunjenih Srba više puta zatvarala. Najvažniji predmet krijumčarenja bilo je gorivo, po koje su pobunjeni Srbi dolazili s okupiranoga dijela Hrvatske.

Karta Plana Z-4. SAO Krajine

U jesen 1994. američka je diplomacija predvođena veleposlanikom SAD Peterom Galbraithom pokrenula mirovnu inicijativu poznatu kao *Plan Z-4*. Prema tom su planu hrvatski Srbi na području zaštićenih sektora *Sjever* i *Jug* trebali dobiti autonomnu Srpsku krajinu na području sa srpskom većinom prema popisu stanovništva iz 1991., odnosno kotarevima Glina i Knin. Predviđeno je da Krajina ima zakonodavno tijelo, predsjednika, novčanu jedinicu, pravna ubiranje poreza i sklapanje sporazuma u svezi s obrazovanjem, kulturom, medijima, te turizmom s „drugim tvorevinama ili državama s pretežno srpskim pučanstvom“, pod uvjetom da takvi sporazumi ne budu nespojivi s

interesima Republike Hrvatske. Ostali dio okupiranog teritorija bi bio u prijelaznom razdoblju od najmanje pet godina reintegriran u sastav Hrvatske. Predsjednik Tuđman je 30. siječnja 1995. primio nacrt plana i izjavio da će ga hrvatska strana razmotriti iako ima ozbiljnih primjedbi na njega, posebice jer problem definira kao spor dvije ravnopravne strane, a ne problem dijela manjine u jednoj nacionalnoj državi.

Usprkos nepovoljnom položaju, kojeg su dijelom bili svjesni, krajinski su Srbi odbili plan Z4. Na izvanrednoj sjednici Skupštine RSK-a održanoj 8. veljače 1995. u Kninu prihvaćeno je Martićevo stajalište da se taj plan uopće ne razmatra. Prihvaćen je prijedlog Vlade RSK-a da se prekinu i odgode pregovori s RH o gospodarskim i političkim pitanjima “dok Hrvatska ne povuče svoj zahtjev za otkazivanje mandata mirovnih snaga UN-a ili da Savjet bezbjednosti ne donese odluku o produženju mandata mirovnih snaga UN-a u zonama pod zaštitom na teritoriju Republike Srpske Krajine”.¹¹⁸

Početak 1995. bilo je očito da RSK proživljava tešku političku i gospodarsku krizu. Potpisivanje Gospodarskoga sporazuma s Hrvatskom u Zagrebu 2. prosinca 1994., bez obzira na različita tumačenja, bio je znak slabosti. Omogućio je porast krijumčarenja, a otvorio je vrata hrvatskoj promidžbi.

Nakon vojnih uspjeha Hrvatske vojske na području Dinare krajem 1994. i početkom 1995. područje Kninske krajine našlo se ugroženo s Dinare i Livanjskoga polja, s teritorija koji je do tada bio u sastavu Republike Srpske. Pritisnuti istom opasnošću, krajinski i bosanskohercegovački Srbi osnovali su 20. veljače 1995. zajednički Savjet narodne obrane. U mjesecima koji su slijedili njegovo djelovanje nije se vidjelo.

U svibnju 1995. Republika Srpska Krajina je „skraćena“ za okupirani dio u zapadnoj Slavoniji, što je bio težak udarac za nju. Njezin predsjednik Milan Martić požalio se nakon nekoliko dana predsjedniku Republike Srbije Slobodanu Miloševiću da “tragedija koja je zadesila srpski narod najnovijom agresijom Hrvatske na zapadnu Slavoniju ima teške i nesagledive posljedice porješenje cjelokupnog srpskog pitanja. Ne samo da je izgubljen teritorij i ne samo da je stradalo na stotine civila, ono što u ovom času užasa i nespokoj čini još i većim je toliko prošireno uvjerenje kod naroda da je srpsko pitanje izdano, i to od strane samih Srba. Duž cijele Krajine širi se glas o njejoj predaji; ljudi sa nevjericom konstatuju da nas je zaboravila i Srbija i Republika Srpska. U mnogim selima i gradovima narod se pakuje i sprema za iseljavanje”.

Aktualni premijer Borislav Mikelić bio je izložen nizu napada jer je dio političkih snaga u njemu vidio eksponenta Slobodana Miloševića koji čini sve da Krajina “ostane u okviru granica nekadašnje Socijalističke Republike Hrvatske”. Nakon *Bljeska* njegov je položaj postao neodrživ jer se suzdržano ponašanje Savezne Republike Jugoslavije držalo

izdajom. Konačno, 29. svibnja 1995. Mikelić je smijenjen jer se usprotivio ujedinjenju RSK-a i RS-a.

Ujedinjenju se usprotivilo i vodstvo pobunjenih Srba u istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu. Ono je osnovalo Koordinacioni odbor pet općina, na čijem je čelu bio Goran Hadžić. Na političku scenu vratio se Milan Babić, čija je Vlada prihvaćena 27. srpnja u Topuskom. U GŠ SVK-a nešto su ranije predviđali "da će izbor nove vlade i odlazak kompromitovanih ličnosti takođe doneti bar malo jedinstva i političke sloge". Nova Vlada nije imala priliku da pokaže svoje sposobnosti. U operaciji *Oluja* zapadni dio RSK je već 8. kolovoza 1995. otišao u povijest. Nešto više od tri i pol godine RSK je životario kao nerealizirani projekt protiv kojeg je radilo vrijeme. Unutarnje podjele i odricanje Srbije pretvorili su RSK u slijepu ulicu: nisu uspjeli stvoriti učinkovit državni sustav i adekvatnu vojnu organizaciju i to je bio ključ njihova vojnoga i političkoga sloma u kolovozu 1995. godine. Nakon toga bilo je više takta i osjećaja za stvarnost, što je, uz pritisak međunarodnih čimbenika, dovelo do toga da hrvatske vlasti i srpsko vodstvo u istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu 12. studenoga 1995. potpišu Erdutski sporazum o mirnoj i postupnoj reintegraciji toga područja u ustavnopravni poredak Republike Hrvatske. Dogovorena je potpuna demilitarizacija područja, za koje je uvedena Prijelazna uprava Ujedinjenih naroda u istočnoj Slavoniji (*United Nations Transitional Administration in Eastern Slavonia – UNTAES*). U sklopu tog procesa teritorij je demilitariziran, a oružje i oprema povučena u Srbiju. Reintegracija je s uspjehom okončana 1997., a Hrvatska je u siječnju 1998. preuzela punu upravu na tom području.

Erdutski sporazum -- 12 studeni 1995, temeljni sporazum o Istočnoj slavoniji, mirna reintegracija hrvatskoga Podunavlja u ustavo-pravni poredak republike Hrvatske.

Sudionici rata ---

Jugoslavenska narodna armija dijelila se na mirnodopsku i ratnu. Mirnodopska se sastojala privremenog (vojnici na služenju vojnoga roka) i stalnog sastava (oficiri, mlađi oficiri, civili na službi u JNA i vojnici po ugovoru). Mirnodopske su snage bile klasificirane po stupnju potpunosti: A klasifikaciju imale su postrojbe popunjene sa 60-100% ljudi u odnosu na ratnu formaciju, B sa 15-60% i R do 15% potpunosti po ratnom ustroju postrojbi. Postrojbe A klasifikacije sastojale su se od vojnika na redovnom služenju vojnoga roka i po potrebi su domobilizacijom brzo postizale ratnu formaciju i bile spremne za veoma brzu uporabu. Takav je sustav bio glomazan i izrazito neracionalan, jer je samo mali dio postrojbi u miru stvarno funkcionirao. Inače je zadatak mirnodopske JNA bio prihvatiti prvi udar nekog od agresora i omogućiti brz prelazak Jugoslavije na ratno življenje. Početkom 1990. JNA je imala 275 341 pripadnika, od kojih je na teritoriju Hrvatske bilo oko 60 tisuća.

Od kraja 1988. JNA je, prema planu *Jedinstvo*, bila organizirana u sustav korpusa Kopnene vojske, korpusa Ratnoga vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane (RV i PVO), vojnopomorskih sektora (VPS) i niz taktičkih sastava koji su bili podređeni komandama vojnih oblasti odnosno Komandi Vojnopomorske oblasti (VPO) i Komandi RV i PVO, koje su bile strategijske skupine. Te su komande formalno bile komande Oružanih snaga SFRJ, no stvarno su bile u sustavu JNA. Vojne oblasti u miru odnosno vojišta u ratu podrazumijevala su i nadležnost nad postrojbama TO-a u njihovoj zoni djelovanja. Svrha plana *Jedinstvo* bila je podređivanje TO-a komandama JNA, što je vojni vrh uspio nakon višegodišnjega lobiranja kod partijskih struktura, koje je uvjerio da promjene ne dovode u pitanje prava republika i pokrajina u poslovima obrane. Premda protuzakonit, prijedlog je prihvaćen, pa je Predsjedništvo SFRJ u slučaju rata podredilo republičke i pokrajinske štabove TO-a komandama vojišta, a postrojbe TO-a komandama korpusa.¹⁶² Takva je organizacija dijelom funkcionirala i u miru, što se vidjelo u Sloveniji i Hrvatskoj tijekom 1990. godine.

Policija

Nakon što je JNA razoružala Teritorijalnu obranu i nakon izbijanja srpske pobune u Hrvatskoj, milicija je postala glavni oslonac hrvatske vlasti. Teret obrane Republike Hrvatske bio je na njoj do početka srpnja 1991. godine. Krajem 1991. počelo je povlačenje policije iz borbi i angažiranje na poslovima koji su zakonom bili predviđeni za nju. Iz policije je nastala hrvatska vojna sila, odnosno Zbor narodne garde. Za razliku od obrambenih struktura Hrvatske vojske (HV), koje su stvarane gotovo od nule, s policijom tonije bio slučaj. Kao milicija, ona je bezvećih potresaprihvatila demokratske

izboreismjenu vlasti, a krajem 1990. preimenovana je u policiju.

U organizacijskom smislu milicija je u drugoj polovini 1990. djelovala prema stanju zatečenom u vrijeme demokratskih izbora. Amandmanima na Ustav SRH prihvaćenima 25. srpnja 1990. republički sekretari postali su ministri u vladi, pa je tako i Republički sekretarijat za unutrašnje poslove postao Ministarstvo unutarnjih poslova (MUP). Zvijezda petokraka zamijenjena je službenim hrvatskim grbom 12. veljače 1991. godine. Prema Zakonu o unutarnjim poslovima, poslove javne sigurnosti obavljala je milicija, odnosno policija. Organizacijski se dijelila na sekretarijate za unutarnje poslove (SUP) i stanice javne sigurnosti. Sjedišta SUP-ova bila su u Bjelovaru, Dubrovniku, Gospiću, Karlovcu, Kutini, Osijeku, Puli, Rijeci, Sisku, Slavonskom Brodu, Splitu, Šibeniku, Varaždinu, Vinkovcima, Zaboku, Zadru i Zagrebu. Prema odluci Sabora RH od 8. studenoga 1990., sekretarijati za unutarnje poslove postali su policijske uprave (PU), a stanice javne sigurnosti – policijske postaje (PP). Policijske su uprave bile viša organizacijska razina policije. Djelovale su na području dviju i više općina. Njihov je zadatak bio pratiti stanje i pojave u oblasti unutarnjih poslova, organizirati, koordinirati i usmjeravati rad policijskih postaja te neposredno sudjelovati u obavljanju složenijih poslova iz te oblasti za područje za koje su osnovane. Policijska postaja kao organizacijska jedinica policijske uprave osnovana je za izravno obavljanje policijskih poslova i drugih unutarnjih poslova na području jedne općine. Za obavljanje određenih poslova na području policijske uprave po potrebi su se mogle osnivati i policijske ispostave (PI), što je tijekom rata bio čest slučaj.

Policija Republike Hrvatske

U drugoj polovini lipnja 1991. osnovana je Policijska uprava Vukovar za područje istoimene općine, a krajem kolovoza i Policijska uprava Županja, čime je broj policijskih uprava narastao na 19. U svibnju 1993. organizacija policije prilagođena je političko-teritorijalnom ustroju Republike Hrvatske. Policijske su uprave imenovane po županijama i sjedištima županija. Bilo ih je 20: Zagrebačka, Krapinsko-zagorska, Sisačko-moslavačka, Karlovačka, Varaždinska, Koprivničko-križevačka, Bje- lovarsko-bilogorska, Primorsko-goranska, Ličko-senjska, Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Zadarsko-kninska, Osječko-baranjska, Šibenska, Vukovarsko-srijemska, Splitsko-dalmatinska, Istarska, Dubrovačko-neretvanska i Međimurska. Istom je uredbom bilo predviđeno osnivanje dviju policijskih uprava za kotareve s većinskim srpskim stanovniš- tvom sa sjedištem u Glini i Kninu.

Hrvatska vojska

Sredinom travnja 1991. od pričuvnoga i djelatnoga sastava MUP-a RH osnovan je Zbor narodne garde. U početku je bio u sastavu MUP-a, s tim da je zbog zakonskoga pokrivača biopodzapovjednom ingerencijom Ministarstva obrane. U početnoj fazi postojanja ZNG je bio sličan oružništvu i namijenjen u prvom redu slamanju srpske pobune, a ne ratu s JNA. Do kraja rujna 1991. sastojao se od zapovjedništava i djelatnih i pričuvnih postrojbi. Krovno je tijelo bilo Zapovjedništvo ZNG-a RH u Zagrebu. Zapovjednik je bio Martin Špegelj, a nakon njegova povlačenja do osnivanja Glavnoga stožera Hrvatske vojske (GS HV) postrojbama su zapovijedali načelnik Štaba ZNG-a pukovnik Imra Agotić, kao i ministri obrane Šime Đodan i Luka Bebić. U srpnju su osnovana zapovjedništva ZNG-a za pojedine regije, konkretno za istočnu Slavoniju, banjsko-kordunsko područje, ličko područje, srednju i sjevernu Dalmaciju i južnu Dalmaciju. Dio je zaživio, no dio nije. U kolovozu je osnovano i Zapovjedništvo Zagrebačkoga korpusa ZNG-a, što je bio ekvivalent regionalnoga zapovjedništ- tva za šire područje glavnoga grada. Zapovjedništvo za zapadnu Slavoniju osnovano je u drugoj polovini kolovoza. Zapovjedno-borbene ovlasti imali su i krizni štabovi, koji su se osnivali na svim razinama upravne strukture od općine do Republike, što je često stvaralo probleme pri uporabi snaga.

Vojska Republike Hrvatske

Djelatni sastav ZNG-a sastojao se od četiri A brigade: 1. sa sjedištem u Zagrebu, 2. u Trsteniku, 3. u Vinkovcima pa Osijeku i 4. u Splitu, Specijalnoga bataljuna Glavnoga stožera u Zagrebu i 63. samostalnog bataljuna u Slavonskoj Požegi. Pričuvne su postrojbe bile brigade i samostalni bataljuni. Pri svakoj policijskoj upravi osnovana je jedna do dvije brigade ZNG-a, ovisno o mogućnostima i raspoloživom ljudstvu (numerirane su od broja 99. do 120.). U nekoliko policijskih uprava osnovani su i samostalni bataljuni ZNG-a (od broja 51. do 64.).

U drugoj polovini rujna 1991. osnovana je Hrvatska vojska. Zbor narodne garde zadržan je kao djelatni dio, a pričuvni je sastav bio spoj ljudstva TO-a i pričuvnoga sastava ZNG-a. Zapovjedništvo ZNG je preimenovano u Glavnistožer HV na čijem je čelu do jeseni 1992. bio general zbora Anton Tus, potom do ljeta 1995. stožerni general Janko Bobetko i na kraju general zbora Zvonimir Červenko. Oružane snage RH dobile su tada organizacijsku strukturu koja se s izmjenama zadržala do kraja rata. Sastojale su se od Glavnoga stožera HV-a s vrlo jakim postrojem podstožernih postrojba, šest operativnih zona kopnene vojske, čija su sjedišta bila u Osijeku, Bjelovaru, Zagrebu, Karlovcu, Rijeci i Splitu, Južnog bojišta, Hrvatske ratne mornarice (HRM) i Hrvatskoga ratnog zrakoplovstva (HRZ) s protuzračnom obranom (PZO). Do siječnja 1992. HV je narastao na više od 60 pričuvnih brigada i desetak samostalnih bataljuna.

U prosincu 1991. pričuvni je sastav pojačan osnivanjem Domobranstva. U početnoj fazi Domobranstvo je bilo organizirano po satnijama i bojnama u sastavu operativnih zona. U jesen 1992. osnovane su prve domobranske pukovnije. Domobranstvo je do ljeta 1994. imalo izraženu socijalnu značajku jer je značajan dio domobrana bio s područja koja je JNA okupirala i predala pobunjenim Srbima.

U studenome 1992. ukinut je ZNG, a A brigade preimenovane su u gardijske brigade HV-a. Na kraju 1992. profesionalni sastav HV-a sastojao se od sedam gardijskih brigada (nazivi od 1. do 7.) i 8. lakojurišne brigade Vojne policije, a u proljeće 1994. osnovano je

pet samostalnih gardijskih bojni (nazivi od 80. do 84.), koje su nakon godinu dana samostalnog postojanja uvedene u sastav postojećih gardijskih brigada, s tim da je jedna zadržana kao podstožerna postrojba Glavnoga stožera HV-a.

U veljači 1993. operativne zone (OZ) preimenovane su u zapovjedništva zbornih područja (ZP), s tim da je od bivše Operativne zone Rijeka nastalo Zborno područje Gospić. ZP su usklađena s teritorijalnom podjelom Hrvatske na županije. Zborno područje Osijek obuhvaćalo je područje Osječko-baranjske, Vukovarsko-srijemske, Brodsko-posavske, Požeško-slavonske i Virovitičko-podravске županije. Zborno područje Bjelovar obuhvaćalo je područje Bjelovarsko-bilogorske, Koprivničko-križevačke, Međimurske i Varaždinske županije. Zborno područje Zagreb obuhvaćala je područje Grada Zagreba i Krapinsko-zagorske, Sisačko-moslavačke i Zagrebačke županije. Zborno područje Karlovac obuhvaćalo je područje Karlovačke županije. Zborno područje Gospić obuhvaćalo je područje Istarske, Ličko-senjske i Primorsko-goranske županije te općine Donji Lapac, Gračac, Lovinac, Smoljanac, Titova Korenica i Udbina iz Zadarsko- kninske županije, tj. Kotara Knin. Zborno područje Split obuhvaćala je područje Dubrovačko-neretvanske, Splitsko-dalmatinske, Šibenske i Zadarsko- kninske županije, osim općina Donji Lapac, Gračac, Lovinac, Smoljanac, Titova Korenica i Udbina iz Kotara Knin.

Operativna zona, odnosno zbornopodručje koncipirano je kao operativna skupina koja se sastojala od djelatnih i pričuvnih postrojbi HV-a i Domobranstva. Njihova sastav se mijenjao s ustrojem Hrvatske vojske. OZ ili ZP načelno se sastojalo od gardijske motorizirane brigade (A brigada ZNG), tri i više pješačkih brigada (pbr) HV-a, tri do šest domobranskih pukovnija (dp), bataljuna (satnije) Vojne policije, jedne do dvije logističke baze, brigade ili divizijuna PZO, topničkih divizijuna za potporu i protuoklopnu borbu, inženjerskih i pontonirskih bojni i drugih manjih postrojba (izvidničko-diverzantske satnije, satnije veze, voda ABKO). Dio zbornih područja imao je u svojem sastavu jednu (ZP Zagreb, Split i Gospić) odnosno dvije gardijske brigade (ZP Osijek), a zborna područja Karlovac i Bjelovar bila su bez njih. Ta dva zborna područja bila su i manja od ostalih.

Premda je konstantno imalo posebno zapovjedništvo Južno bojište, odnosno jug Republike Hrvatske bilo je u sastavu OZ Split, odnosno ZP Split. U travnju 1992. osnovano je Zapovjedništvo Južnoga bojišta, koje je bilo strategijska institucija nađređena OZ Split, dijelu HRM-a i snagama HVO-a. U jesen 1992., nakon gašenja Zapovjedništva Južnoga bojišta, zapovjedanje je preuzelo Zapovjedništvo Sektora Dubrovnik, koje je 1. travnja 1993. preimenovano u Zapovjedništvo Južnoga bojišta. Od 31. srpnja 1993. Zapovjedništvo Južnoga bojišta imalo je zonu djelovanja u južnoj Dalmaciji od crte Lastovo – Korčula – Makarska – Imotski. Podređene su mu bile sve postrojbe HV-a jugoistočno od te crte.

Hrvatska ratna mornarica je bila odgovorna za priobalje i sastojala se od podstožernih postrojbi, plovnih i kopnenih snaga, te pomorskih zapovjedništva za sjeverni Jadran u Puli, srednji Jadran u Šibeniku i južni Jadran u Pločama. Hrvatsko ratno zrakoplovstvo i protuzračna obrana su tek 1992. godine postali značajnija grana HV-a. HRZ i PZO je organizirano u sustav zrakoplovnih baza, zračnih postrojbi, brigade ZMIN i raznih ustanova. Sredinom 1994. od dijela profesionalnih postrojbi osnovan je 1. hrvatski gardijski zbor koji je bio spoj počasne, osiguravajuće i borbene postrojbe, ali izvan sastava Oružanih snaga RH. Bio je smješten u Zagrebu i bližoj okolici, na poligonu Gakovo kod Grubišnog Polja, u Puli i na Brijunima. Brojno stanje Hrvatske vojske razlikovalo se ovisno o intenzitetu borbi. Najviše je ljudi HV imao početkom 1992. i u vrijeme operacije *Oluja* u ljeto 1995. godine. Krajem 1991. i početkom 1992. pod oružjem je bilo oko 200 000 ljudi. Potkraj 1992. u vojsci je bilo 127 966, a godinu poslije 116 237 ljudi. Krajem 1994. HV je imao 90 784 pripadnika. Tijekom 1995. brojno stanje Hrvatske vojske bilo je od 96 800 do 205 397.

Hrvatsko vijeće obrane

Oružana sila Hrvata u BiH nazvana je Hrvatsko vijeće obrane, isto kao i upravni sustav Hrvatske zajednice Herceg-Bosne, što često zna izazivati nedoumice. Hrvatsko vijeće obrane nastalo je na ostacima prostorne strukture Teritorijalne obrane SR BiH. Ona je 1990. razoružana i marginalizirana, pa je krajem 1991., s iznimkom nesrpskih područja, bila svedena na snagu simbolična značenja. Hrvatsko vijeće obrane formalno je osnovano u Mostaru 8. travnja 1992., iako je već u ljeto 1991. postojala izvjesna obrambena organizacija. U odluci o formiranju HVO je definiran kao "vrhovno tijelo obrane hrvatskog naroda" čiji je zadatak zaštita hrvatskoga, kao i drugih naroda u toj zajednici.

Hrvatsko vijeće obrane --- vojska hrvata Bosne i Hercegovine

Do kasnoga ljeta odnosno rane jeseni 1992. HVO se temeljio na sustavu općinskih stožera. Oni su nastali preimenovanjem iz kriznih štabova ili bivših štabova TO-a. Općinski su stožeri ukinuti krajem 1992., nakon što je završeno formiranje zapovjedništava operativnih zona i brigada. Osnivanjem operativnih zona HVO je ustali organizaciju koja je s manjim izmjenama postojala do kraja rata. Sastojala se od Glavnoga stožera HVO-a s podstožernim postrojbama, četiri operativne zone i Vojne policije. Glavni stožer HVO-a službeno je osnovan 10. travnja 1992. godine, a prethodio mu je Stožer Herceg-Bosne u Grudama čiji je zapovjednik bio pukovnik Ante Mikulić. Sjedište Glavnoga stožera bilo je u Mostaru, potom u Čitluku i na kraju u Posušju. Zapovjednici i načelnici Glavnoga stožera HVO-a bili su generali Ante Roso i Milivoj Petković, Slobodan Praljak i Tihomir Blaškić.

Od proljeća 1993. u sastavu HVO-a osnivale su se domobranske postrojbe, čija je svrha bila zaštita teritorija, objekata od posebne važnosti za obranu i potpora oružanim snagama. Operativne su zone postojale do 14. listopada 1993., kada su preimenovane u Zborna područja Mostar, Tomislavgrad, Vitez i Orašje. Zadržala su isto područje i istu organizaciju do početka 1994., kada je počeo preustroj po uzoru na HV. Zborna se područja nastojalo koncipirati po uzoru na HV. Svako je imalo zapovjedništvo, gardijsku brigadu, nekih domobranskih postrojbi i prateće postrojbe. Iako je po imenu i pripadnosti bio HVO-a, u Bihaću je to ipak bio samostalan postroj. U svibnju 1992. se sastojao od 1. hrvatskog bataljuna *Ante Vlašić*, 2. krupskog bataljuna, tri samostalne satnije i sedam samostalnih vodova. Od srpnja 1992. do travnja 1993. HVO je bio u sastavu 2. bihačke muslimansko-hrvatske pješačke brigade. Nakon izdvajanja HVO je osnovao Glavni stožer regije Bihać, na čijem je čelu bio general Vlado Šantić. Na kraju 1992. HVO je, po procjeni, imao 45 000 ljudi; u srpnju 1994. imao je 53 640 ljudi; nakon preustroja 1. siječnja 1995. imao je po formaciji 82 538, a stvarno u postrojbama 45 455 ljudi.²²¹ Kada je u pitanju HVO, treba istaknuti činjenicu da je to bila jedina vojska nastala na razvalinama Jugoslavije a da gotovo ništa nije dugovala JNA. Nedostatak stručnih ljudi, konkretno školovanih vojnika, bila je kronična boljka HVO-a. Iz prethodnog sustava naslijeđena je skromna ljudska baza. U HVO-u je bio angažiran samo jedan general (Stanko Matić), i to tek 1993., a i on je umirovljen prije rata. Točan broj oficira JNA u HVO-u nije poznat, no do jeseni 1993. bio je veoma malen, a otada nešto veći – dolaskom časnika HV-a. Prosječan zapovjednik brigade HVO-a nije imao djelatnu, a najčešće ni pričuvnu časničku naobrazbu iz JNA. Jasno je da je stanje na nižim razinama bilo mnogo lošije.

Hrvatsko vijeće obrane dugo je bilo vojska s najvećim brojem pripadnika druge nacionalnosti, iako se to konstantno prešućuje i negira. Značajan postotak Bošnjaka bio je u operativnim zonama Jugoistočna Hercegovina i Bosanska Posavina. U OZ Srednja Bosna

nije bilo Bošnjaka, a u Sjeverozapadnoj Hercegovini značajniji ih je postotak bio u brigadama *Petar Krešimir IV* iz Livna i *Rama* iz Prozora. Početkom lipnja 1993. brigada *Rama* imala je u svojem sastavu 471 Muslimana ili 23,3% vojnika u brigadi. Brigada *Petar Krešimir IV* imala je 767 Muslimana odnosno 24,85%, a brigada *Kralj Tomislav* iz Tomislavgrada, Kupresa i Posušja imala je u svojem sastavu 296 ili 9,69% Muslimana. Nakon što su u svibnju 1993. počeli prelasci vojnika Muslimana u ABiH, često s oružjem i u obliku gdje je teško razlučiti dezerterstvo od izdaje, počeo je ubrzani proces razoružavanja nepouzdatih vojnika, koji je dovršen tek krajem 1993., osim na području Zbornoga područja Orašje.

Srpska vojska krajine

Oružane snage pobunjenih Srba nastale su najvećim dijelom na organizacijskoj strukturi unutarnjih poslova i narodne obrane SR Hrvatske. Prva oružana formacija bila je Milicija SAO Krajine, koja je po svojem vođi inspektoru Milanu Martiću prozvana Martićeva milicija. Nastala je odmetanjem ljudstva i policijskih postaja iz sastava Ministarstva unutarnjih poslova RH. Službeno je osnovana u siječnju 1991. kao Sekretarijat za unutarnje poslove sa sjedištem u Kninu. U sastav su ušle milicijske stanice Obrovac, Benkovac, Gračac, Titova Korenica, Donji Lapac, Dvor na Uni, Glina, Kostajnica, Vojnić i Knin. Početkom rujna 1991. milicija imala je oko 2900 ljudi.

Vojska SAO Krajine

Vojna organizacija pobunjenih Srba nastala je 1991. na prostornoj strukturi TO RH. Njezin ustroj, odnosno pozivanje ljudstva na oružje, bio je različit u pojedinim pobunjeničkim krajevima. Početak je vjerojatno bio u svibnju u istočnoj Slavoniji, nakon sukoba u Borovu Selu, kada su u pojedinim selima sa srpskim stanovništvom osnovani ratni štabovi i postrojbe Teritorijalne obrane. U srpnju je osnovan dio općinskih i regionalnih štabova TO-a kao i dio postrojba TO-a. U kolovozu su od regionalnih štabova osnovane tri operativne zone Teritorijalne obrane SAO Krajine: za područje sjeverne Dalmacije i Like, za područje Korduna i za područje Banovine, no nema pouzdanih dokaza da su djelovale. Osnova za

ustrojbio je Zakon o obrani Republike Srbije, koji je 1. kolovoza 1991. prihvaćen za područje SAO Krajine. Oružane snage SAO Krajine postale su Teritorijalna obrana i Postrojbe za posebne namjene Ministarstva unutarnjih poslova. Od rujna 1991. Teritorijalna obrana SAO Krajine bila je sastavni dio posrbljenih Oružanih snaga SFRJ i uglavnom je bila podređena komandama JNA. U slučajevima bojnih zadaća Milicija SAO Krajine podređena je početkom listopada zapovjednicima TO-a.

U rujnu 1991. JNA je kadrovski pojačala snage pobunjenih hrvatskih Srba. Već broj oficira i mlađih oficira dobio je 20. rujna 1991. imenovanja i upućen je u Hrvatsku da bi vodio srpske pobunjenike. U rujnu je u Kninu osnovan Glavni štab TO, a komandanti su bili general Ilija Đujić, pukovnik Radoslav Maksić i generali Milan Torbica. U studenome su općinski štabovi TO-a preustrojeni i osnovane su brigade i odredi. Ukupno je osnovana 21 brigada i 29 odreda TO-a. Novoustrojene brigade operativno su podređene komandama JNA i stavljene na njihovu opskrbu. Ustroj TO-a na području Slavonije bio je drugačiji. U zapadnoj je Slavoniji bilo šest općinskih štabova i Štab TO SAO Zapadne Slavonije. U istočnoj Slavoniji, Srijemu i Baranji pobunjenički je TO bio organiziran po sastavima do razine odreda, koji su bili podređeni Štabu TO Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema. U prosincu 1991. osnovan je Zonski štab Teritorijalne obrane za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem.²⁰⁵ Nakon što je u prosincu 1991. proglašena Republika Srpska Krajina, JNA je do svibnja 1992. preustrojila Teritorijalnu obranu i izradila za nju planove obrane. Oružana sila pobunjenih hrvatskih Srba organizirana je u šest operativnih zona, Upravu posebnih jedinica milicije i postrojbe izravno podređene Glavnomu štabu Teritorijalne obrane i Ministarstvu obrane. Krajem proljeća i ljeta 1992. pobunjeni su Srbi onemogućili izvlačenje glavnine naoružanja i opreme Kninskoga i Bihaćkoga korpusa JNA, zbog čega je bilo promjena u organizaciji TO-a.

U studenome 1992. TO je preimenovan u Srpsku vojsku Republike Srpske Krajine, odnosno Srpsku vojsku Krajine. Najvažnija promjena bila je preimenovanje operativnih zona u korpuse i ukidanje Uprave i posebnih jedinica milicije, koje su s opremom i ljudstvom integrirane u SVK. Općinski štabovi TO-a ugrađeni su u zapovjedništva i postrojbe po odlukama komandanata korpusa. Glavni štab Teritorijalne obrane preimenovan je u Glavni štab Srpske vojske Krajine. Sjedište je bilo u Kninu, a komandanti su bili generali Mile Novaković, Milan Čeleketić i Mile Mrkšić. U sastavu Ministarstva unutarnjih poslova RSK-a osnovana je Specijalna brigada Ministarstva unutarnjih poslova RSK-a, koja je trebala imati oko 500 ljudi i biti izravno podređena ministru unutarnjih poslova RSK-a.

Zrakoplovstvo se u početku sastojalo od zrakoplovne brigade i baze, a početkom 1994. osnovana je divizija ratnoga zrakoplovstva i protuzračne obrane. Operativne zone Teritorijalne obrane RSK-a nisu bile ujednačene, nego su formirane na temelju

količine oružja i opreme koje je ostavila JNA i demografskih mogućnosti regije. Korpusi su naslijedili zone i bili su sličnog sastava, s tim da je tendencija bila da se po formaciji približe korpusima JNA, čemu je bio najbliži Sjevernodalmatinski korpus.

Paralelno s ustrojem Teritorijalne obrane Republike Srpske Krajine JNA je dala i personalnu potporu, šaljući oficire i podoficire koji su trebali voditi novu srpsku vojsku izvan Srbije. Uglavnom su to bili oficiri i podoficiri rođeni na području Republike Hrvatske. Njihov je angažman trajao od šest mjeseci do jedne godine, a konkretan zadatak i imenovanje određivao im je komandant Glavnoga štaba Teritorijalne obrane RSK-a. Savezna Republika Jugoslavija osnovala je u studenom 1993. godine 40. kadrovski centar za personalnu potporu, a potom i opskrbu pobunjenih Srba naoružanjem i vojnom opremom. Najveća organizacijska promjena u SVK-u bio je pokušaj profesionalizacije dijela snaga. To se pokušalo učiniti u ljeto 1995. osnivanjem Korpusa specijalnih jedinica (KSJ) s komandom u Slunju. Korpus je formiran po uzoru na sličan u Vojski Jugoslavije i predviđao se kao brzopokretni i bojno spremni sastav za intervencije u zonama gdje se odigravaju odlučujuća zbivanja. Trebao se sastojati od tri manje brigade (gardijske, oklopne i specijalne), jednog divizionara i dva samostalna bataljuna. Specijalni je korpus trebao ostale korpusne obveze da imaju jaču interventnu pričuvenu. Po slomu SVK-a u zapadnom dijelu Hrvatske osnovan je dobrovoljački bataljun od ljudstva iz zapadne Slavonije, a bio je smješten na području Kozare. Uz pomoć Generalštaba Vojske Jugoslavije (GŠ VJ) komandant Glavnoga štaba SVK-a planirao je stvaranje novog SVK-a po načelu naoružanog naroda. Pokušaj nije uspio i 16. rujna 1995. Srpska vojska Krajine i službeno je prestala postojati u zapadnom dijelu Hrvatske. U ratu 1991. – 1992. u sastavu TO SAO Krajine odnosno RSK-a bilo je 65 914 ljudi. U ljeto 1992., nakon formacijskih promjena, Teritorijalna obrana RSK-a imala je po formaciji 35 703 pripadnika. Bilo je to najmanje brojno stanje vojne sile pobunjenih Srba, s tim da u taj broj nije bilo uračunato ljudstvo osam brigada milicije. Srpska vojska Krajine u proljeće 1995. po ratnoj je formaciji imala 80 080 ljudi, a popuna je bila moguća za 62 483 pripadnika. Po mirnodopskoj formaciji, Srpska vojska Krajine imala je 15 486 ljudi, a stvarno 14 865 pripadnika.

Vojska Republike Srpske

Srpska vojska u BiH – najprije Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine, a potom Vojska Republike Srpske (VRS) – nastala je kao spoj JNA u BiH i Teritorijalne obrane na područjima srpskom većinom. Komponenta Jugoslavenske narodne armije, 2. vojna oblast i 13. korpus u Hercegovini, Srbima je donijela naoružanje i opremu koji su VRS-u osiguravali nedostižnu prednost u odnosu na ABiH i HVO. Dio TO BiH u srpskim područjima proglašen je 16. travnja 1992. oružanom snagom Srpske Republike BiH. Ona je ubrzo, uz nemale teškoće, utopljena u komponentu JNA. Vrhovni komandant VRS-a bio je predsjednik

Republike Srpske Radovan Karadžić. Operativno zapovijedanje bilo je u rukama komandanta Glavnoga štaba u mjeri koju je na njega prenio vrhovni komandant. Srpska vojska u BiH organizirana je u korpusnu strukturu po naslijeđu JNA, a Glavni je štab nastao preimenovanjem Komande 2. vojne oblasti. Sjedište GŠ-a u prvim danima postojanja bilo je u Sarajevu, a poslije u Han Pijesku. Komandant Štaba bio je general Ratko Mladić. Preimenovanje korpusa JNA počelo je po naredbi Komande 2. vojne oblasti od 14. svibnja 1992. godine. Banjalučki korpus postao je 1. krajiški, Bihaćki dio Kninskoga korpusa postali su 2. krajiški, Sarajevski je postao Sarajevsko-romanijski, Tuzlanski je postao Istočnobosanski, a Bilećki je postao Hercegovački korpus. U studenom 1992. osnovan je Drinski korpus. S iznimkom 2. krajiškog korpusa, ostali su nastavili funkcionirati s već formiranim postrojbama, kojima su se imena davana po područjima na kojima su osnovane.

Vojska Republike Srpske --- srbi iz Bosne i Hercegovine

Nove su postrojbe uglavnom bile lake pješačke brigade, koje su se načelno formirale na razini općina. S obzirom na to da su nastali izravno od korpusa JNA, korpusi VRS-a u načelu su zadržali njihov ustroj. Uz naslijeđene postrojbe JNA dodane su mnogobrojne lake brigade iz baštine TO-a. Prvi krajiški korpus bio je najjači sastav srpske oružane sile, sa zonom djelovanja u sjevernoj i središnjoj Bosni i sjedištem u Banjoj Luci. Drugi krajiški korpus nalazio se u zapadnoj i jugozapadnoj Bosni i imao je sjedište u Drvaru. Zona djelovanja Istočnobosanskoga korpusa bila je u sjeveroistočnoj Bosni, a Komanda u Ugljeviku i Bijeljini. Sarajevsko-romanijski korpus imao je zonu u središnjoj i istočnoj Bosni, a nakon osnivanja Drinskoga korpusa samo u središnjoj Bosni. Hercegovački je korpus djelovao u Hercegovini, s Komandom u Bileći. Posljednji korpus VRS-a, Drinski, osnovan je 1. studenoga 1992. od postrojbi Sarajevsko-romanijskoga i Hercegovačkoga korpusa. Zona djelovanja bila mu je istočna Bosna, a Komanda u Vlasenici. Vazduhoplovstvo i protivvazдушna obrana bili su smješteni na području Banje Luke, a komandant je bio general Živomir Ninković.²²⁸ Kao SVK, i VRS je imao personalnu

potporu Vojske Jugoslavije preko 30. kadrovskeg centra, koji je osnovan u studenome 1993. godine.²²⁹ U srpnju 1992. VRS je imao 177 341, a u travnju 1993. godine 222 727 ljudi.

Armija Bosne i Hercegovine

Muslimanska odnosno bošnjačka vojna sila prvih se nekoliko mjeseci postojanja zvala Teritorijalna obrana Bosne i Hercegovine, a potom Armija Bosne i Hercegovine. Njezina je prethodnica bila Patriotska liga, paravojna formacija SDA-a čije se djelovanje prije proljeća 1992. teško prati, uglavnom kroz kasnija sjećanja iz kojih je teško odvojiti mitološki dio od stvarnosti. Navodno je osnovana 1. ožujka 1991. u Sarajevu, a prvu smotru imala je 16. lipnja iste godine u okolini Sokoca. Početkom veljače 1992. Patriotska liga navodno je imala između 60 i 70 tisuća članova. Nakon što je rat stigao i u Sarajevo, Predsjedništvo Republike BiH proglasilo je 8. travnja 1992. Teritorijalnu obranu svojom oružanom silom. Teritorijalna obrana u početnoj se fazi sastojala se od Štaba TO BiH, okružnih i općinskih štabova i postrojbi različite veličine i imena. Naslijeđeni okružni štabovi TO-a nastavili su djelovati u Sarajevu, Zenici, Tuzli, Goraždu, Bihaću i Tešnju (štab Doboj). Komandant Štaba TO BiH bio je pukovnik Hasan Efendić. Teritorijalna obrana preimenovana je u Armiju Bosne i Hercegovine 23. lipnja 1992. godine.

Vojska Armije Bosne i Hercegovine

Armija Bosne i Hercegovine sastojala se od štabova (Glavnoga štaba Oružanih snaga, okružnih štabova i općinskih štabova obrane), komandi i postrojbi te ustanova za potporu i osiguranje. Osim Glavnoga štaba javila se i funkcija Štaba Vrhovne komande (ŠVK) i njezina načelnika. Rasim Delić drži da je ŠVK pogrešno funkcionirao i da je

neovlašteno preuzeo dio nadležnosti Predsjedništva RBiH. Komandanti GŠ-a bili su Sefer Halilović (ujedno i načelnik ŠVK-a) i Rasim Delić.

U drugoj polovini srpnja 1992. počelo je osnivanje operativnih skupina kao privremenih sastava ABiH, a u rujnu je počela transformacija ABiH na korpusnu strukturu. Osnovano je pet korpusa: 1. za Sarajevo i okruženje, 2. za tuzlansko područje i sjeveroistočnu Bosnu, 3. za srednju Bosnu, 4. za Hercegovinu i jugozapadnu Bosnu i 5. za zapadnu Bosnu. Komandama korpusa podređeni su regionalni štabovi obrane u zonama njihova djelovanja. U dijelu korpusa operativne grupe dužeg trajanja postojale su do početka 1995., kada su prestrojene u divizije. U lipnju 1993. od dijelova 1., 3. i 4. korpusa u sjevernoj Hercegovini i dijelu središnje Bosne osnovan je 6. korpus sa sjedištem u Konjicu. Ugašen je početkom 1994. godine.²³⁸ Posljednji, 7. korpus, osnovan je u travnju za područje središnje Bosne (šire područje Travnik i Bugojna) od dijela snaga 3. korpusa.²³⁹ Krajem 1992. formirano je Ratno vazduhoplovstvo i protivvazдушna obrana, čime je zaokružena organizacija Armije BiH.

Na taktičkoj razini u ABiH je prvu godinu rata postojao niz postrojbi od čete do brigade, neujednačenog nazivlja i sastava. Postupnim prelaskom na brigadni sastav nazivlje se usklađivalo s nazivom korpusa. Većina brigada imala je troznamenasti naziv, gdje je prva znamenka označavala pripadnost korpusu (npr. 216.). Bilo je iznimaka i neke su brigade zadržale jednoznamenasti (7. muslimanska) ili dvoznamenasti broj (17. krajiška brigada). Stalan rast brojnoga stanja bila je konstanta TO-a, odnosno ABiH. Krajem lipnja 1992. TO je imao 131 528 pripadnika. Krajem godine Armija BiH imala je 205 097 ljudi, na kraju 1994. godine 227 645, a krajem veljače 1995. godine 229 823 pripadnika.

Mudžahedini

Uz muslimanske snage u BiH od ljeta 1992. borili su se i strani islamski dragovoljci -- mudžahedini. Najvećim su dijelom stigli iz Afganistana i Pakistana pod obrazloženjem da su djelatnici humanitarnih organizacija. Oni su u BiH demonstrirali muslimanski koncept svetog rata protiv nevjernika i bili jedno od najučinkovitijih sredstava borbe protiv nemuslimanskog stanovništva u srednjoj Bosni. Odigrali su značajnu ulogu u izazivanju rata s Hrvatima i zločinima nad njima, kao paravojna formacija navodno neovisna od ABiH. Ukolovozu 1993. su organizirani u Odred *Elmudžahid* koji je bio u sastavu 3

Mudžahedini

korpusa ABiH. Mnogo toga oko njih još nije razriješeno, počevši od brojnog stanja koje se procjenjuje od nekoliko stotina do nekoliko tisuća osoba, te mnogo značajnijeg pitanja u kakvom su doista odnosu bili s vrhom SDA.

Prvi sukobi Hrvatske vojske i Jugoslavenske narodne armije

Pakrac ---

Realizacija scenarija počela je veoma brzo u zapadnoj Slavoniji, u Pakracu, gradiću u kojem su Srbi imali relativnu većinu. Na sjednici održanoj 22. veljače 1991. Skupština općine Pakrac odlučila je da općina pristupi SAO Krajini, a da se Policijska postaja Pakrac preimenuje u Općinski Sekretarijat unutarnjih poslova i podredi Sekretarijatu unutarnjih poslova Krajine. Provodeći odluku u djelo, većina policajaca Srba razoružala je 1. ožujka policajce Hrvate i četiri Srbina neistomišljenika. Hrvatski odgovor na otvorenu pobunu u Pakracu bilo je slanje Specijalne policije, koja je 2. ožujka stigla u grad i stavila ga pod svoj nadzor. Pobunjenici su bez borbe odstupili na obližnja brda, a u Pakrac su upućene postrojbe JNA iz Bjelovara, Virovitice i Zagreba. Pakrac je nekoliko dana bio u fokusu zbivanja jer su srbijanski mediji izvještavali o pokolju nad Srbima, premda je u pothvatu hrvatske policije bilo ranjenih samo na njezinoj strani. Savezna su tijela vlasti zahtijevala od Hrvatske da povuče Specijalnu policiju iz Pakraca, a JNA je bila pripravna i na korištenje sile. Nakon pregovora Specijalna se policija povukla iz Pakraca, uredovanje je preuzela temeljna policija, nakon čega se 18. ožujka povukla i JNA

Pakrac -- specijalci MUP-a

Plitvice ---

Nije prošlo dugo do novog incidenta: u ožujku 1991. milicija pobunjenih Srba postavila je barikadu u Nacionalnom parku Plitvice, na prometnici Karlovac – Knin. Specijalne postrojbe hrvatske policije Lučko i Rakitje 31. ožujka uspješno su intervenirale, razbile barikadu i uhitile 29 pobunjenika. U sukobu je poginuo policajac Josip Jović, koji se drži prvom hrvatskom žrtvom u Domovinskom ratu. Na Plitvicama je potom osnovana Policijska postaja u sastavu PU Gospić. Odmah nakon policije stigle su oklopne postrojbe JNA iz 1. i 5. vojne oblasti (po jedan bataljun 4. i 329. oklopne brigade i drugi manji sastavi), koje su postavile tampon-zonu između sukobljenih strana. Bio je to uvod u angažman JNA radi zaštite Krajine, sve prema načelu uporabe oružanih snaga u izvanrednim prilikama. Početkom travnja Vojnopomorska oblast i 5. vojna oblast zatvorile su prilaze Kninskoj krajini i dijelu Like te stvorile tampon-zonu koja je sprečavala djelovanje hrvatske policije. Jugoslavenska narodna armija pokušala je postaviti tampon-zonu i na prijevoju Ljubovo, što je policija 8. i 10. travnja spriječila bez borbe. Jugoslavenska narodna armija potom je zaposjela područje između Bunića i Ljubova, čekajući povoljan trenutak da prije- voj stavi pod nadzor. Početkom svibnja u garnizon Gospić prebačen je s Plitvica dio mehaniziranog bataljuna 4. oklopne brigade, čime je ojačana obrana gradskoga garnizona. U Zagrebu je 28. svibnja 1991. Hrvatska predstavila javnosti Zbor narodne garde, što je bio temelj buduće Hrvatske vojske. Sastanci čelnika republika o preustroju Jugoslavije završili su bez uspjeha. Hrvatska je organizirala referendum, na kojem se većina izjasnila za savez suverenih država, odnosno ne ostajanje u Jugoslaviji, a pobunjeni Srbi svoj referendum za ostanak u Jugoslaviji. U drugoj polovini lipnja, uoči najavljenog proglašenja samostalnosti Republike Hrvatske, sigurnosno se stanje naglo pogoršalo. Na etnički miješanim područjima bilježio se porast nasilja, pljački, prijetnji, pucnjave i neovlaštenog nadzora prometa.

Plitvice- Krvavi uskrs. sukob specijalaca MUP-a s vojskom JNA

U slavljeničkom ozračju Hrvatska je 25. lipnja 1991. proglašena neovisnom državom. Idućega dana uslijedio je napad pobunjenih Srba na policijsku postaju u Glini. U kontekstu sukoba u Sloveniji taj je napad bio pokušaj vezivanja hrvatskih snaga na lokalnoj razini i odvlačenja pozornosti od angažmana JNA u Sloveniji.

Na sastanku održanom 5. srpnja 1991. Slobodan Milošević i Borisav Jović dobili su od generala Kadijevića i Blagoja Adžića obećanje da će JNA zaposjesti granice teritorija Hrvatske na kojem, kako su govorili, žive Srbi, a to je crta Karlovac – Plitvice na zapadu, Baranja, Osijek, Vinkovci – Sava na istoku i Neretva na jugu. Na temelju Kadijevićeva obećanja u Komandi 1. vojne oblasti napisana je nakon ponoći 7./8. srpnja 1991. zapovijed za angažiranje snaga u Hrvatskoj. Plan je bio da mehanizirane snage 1. vojne oblasti “brzim i energičnim pokretima oklopno-mehanizovanih snaga” izbiju na crtu Virovitica – Pakrac – Kutina. Banjalučkom je korpusu naređeno da 329. oklopnu i 16. motoriziranu brigadu premjesti u Glinu i pridoda Komandi 5. vojne oblasti za djelovanje na Banovini i u Lici. Konkretni zadaci ostalih dijelova oblasti nisu poznati jer se radi o izvodu iz zapovijedi u kojoj nedostaje 11 točaka. Spremnost za pokret svih snaga bila je u 4 sata 9. srpnja. Zapovijed nije realizirana, najvjerojatnije zbog stupanja na snagu Brijunskoga sporazuma i jer bi i međunarodnoj zajednici bilo očito da ga JNA krši. Jedinina čin koji je JNA omogućivao da djeluje bilo je namjerno izazivanje sukoba i podržavanje pobunjenika navodnim razdvajanjem sukobljenih strana.

Sukob u Sloveniji završio je brzo i bez većih borbi, nakon čega je Predsjedništvo SFRJ 18. srpnja većinom glasova donijelo neustavnu odluku o povlačenju JNA iz Slovenije. Za Hrvatsku je to značilo da se nove snage JNA razmještaju u susjedstvu, na području BiH i Srbije. Vojni je vrh izradio Direktivu koja je trebala osigurati povlačenje iz Slovenije. Pisana je dvosmisleno, kao što se JNA i ponašala. Nema naznaka da je nesrpski dio Predsjedništva uopće znao za nju, što znači da je bila nezakonita, kao i povlačenje koje je navodno trebala osigurati. U Direktivi su bile predviđene obje

opcije – odbijanje Slovenaca da se naoružanje i oprema JNA povuku, kao i odbijanje Hrvatske da odobri tranzit i mogućnost da uporabi oružje. U tom je slučaju JNA planirala “energično preći u napad iz Srema kroz Slavoniju ka Varaždinu i Mariboru, iz Bosanske Krajine preko Banije i Kor- duna ka Novom Mestu i Ljubljani, i snagama 37. K[orpusa] kroz zapadnu Hercegovinu, sa zadatkom: razbiti pa- ravojne formacije Republike Hrvatske i Slovenije na pravcima dejstva i naneti im odlučni poraz, a čvrstim držanjem vitalnih objekata i kontrolom teritorije obezbediti realizaciju Odluke Predsjedništva SFRJ”.

Vukovar

Vukovar, grad i općina uz Dunav za obranu je bila u nezavidnom položaju, uvjerljivo najtežem na istoku Hrvatske. Graničila je sa Srbijom, a oko grada je imala nekoliko sela većinskim srpskim stanovništvom koje je od svibnja 1991. bilo u stanju pobune. U gradu je bila vojarna u kojoj je bio inženjerijski bataljun 12. pmb, a od svibnja i mehanizirani bataljun 453. mehanizirane brigade. Most između Iloka i Bačke Palanke od svibnja su nadzirali manji sastavi Novosadskog korpusa JNA. Vukovar je bio sjedište Policijske postaje, a od kolovoza i Policijske uprave. U ljeto je osnovan 4. bataljun 3. A brigade ZNG, a u pomoć su dolazile manje skupine 1. A brigade ZNG, bojne *Zrinski* i specijalnih snaga MUP RH. Od 27. kolovoza do početka listopada u obrani Vukovara sudjelovali su i gardisti 109. brigade ZNG-a u snazi ojačanog voda. Od 31. kolovoza zapovjednik obrane grada bio je bivši zrakoplovni potpukovnik JNA Mile Dedaković.

Vukovarsko groblje --- žrtve JNA

Kao i u susjednim Vinkovcima i Osijeku, i u Vukovaru je u prvim danima srpnja bilo borbi između hrvatskih snaga s pobunjenim Srbima. Hrvatske snage su 4. srpnja uspjele staviti pod nadzor kompletno Borovo naselje. U pothvatu je sudjelovalo oko 700 ljudi iz 3. i 1. brigade ZNG-a, bataljuna *Zrinski* i pričuvnoga sastava ZNG-a, a broj sudionika sa srpske strane bio je nepoznanica. Poginuo je jedan civil, a 10 je osoba ranjeno, od čega osam gardista; kod pobunjenih Srba poginula su dva pripadnika. Pobunjeni Srbi su imali više uspjeha na sjeverozapadnom dijelu općine u selu Čelije okruženim selima sa srpskim stanovništvom. Ono je od početka svibnja bilo prometno izolirano, da bi 2. srpnja iz sela Bobote dobilo ultimatum za predaju oružja. U selu je stacionirano 120 gardista 106. brigade ZNG, koji su bili preslabi da ga obrane, pogotovo nakon što je postrojba JNA stacionirana u okolici zatražila da predaju oružje. Iz Čelija se 9. srpnja povuklo preostalo stanovništvo i snage obrane. Pobunjeni Srbi selo su potom opljačkali i zapalili.

Do kraja srpnja JNA je zračnim napadima uništila priručne vojarne ZNG-a u Opatovcu, Sotinu i Principovcu kod Iloka i potisnula hrvatske snage iz prostora u gradska središta. Sljedeći značajan uspjeh hrvatske su snage napravile 3. kolovoza, kada su stavile pod nadzor prigradsko naselje Lužaci zaokružile obranu grada u jedinstvenu cjelinu.

Nakon okupacije Baranje Novosadski je korpus dio snaga usmjerio na Vukovar. Čini se da je plan JNA bio da u prvi plan isturi pobunjene Srbe i potom ih pod izlikom o razdvajanju sukobljenih strana podrži radi rubnoga pritiska na grad, koji bi natjerao stanovništvo na njegovo napuštanje, a potom da u završnoj fazi zauzme prazan grad. Prilikom izviđanja iz zraka područja budućega djelovanja i uznemiravanja Vukovara, obrana grada je 24. kolovoza srušila zrakoplov 252. lovačko-bombarderske eskadrile tipa *Jastreb*, a drugi lakše oštetila.

Idućega dana, prijepodne 25. kolovoza, počele su dugotrajne borbe za Vukovar. Povod za napad bio je nailazak kamiona JNA na minu između Borova naselja i Borova Sela. Oklopna vozila JNA iz gradske vojarne su presjekla prometnicu Bogdanovci – Vukovar i napala barikadu između Borova naselja i Borova Sela. S iznimkom 29. kolovoza, pobunjeni Srbi i JNA svaki su dan napadali hrvatske položaje. Glavne snage JNA u napadu bile su iz 453. mbr te manji dijelovi 12. proleterske i 51. mehanizirane brigade. Ojačane su 26. kolovoza oklopnim bataljunom 1. proleterske gardijske mehanizirane brigade koji je doveden na Vučedol, a dan poslije na Trpinjsku cestu je doveden mehanizirani bataljun iste brigade. Zračnu potporu pružali su zrakoplovi s aerodroma kod Batajnice i Tuzle. Brodovi Riječne ratne flotile podržavali su napade s Dunava. Najjači su napad pobunjeni Srbi i JNA izveli ujutro 28. kolovoza iz pravca Sotina i Negoslavaca. Idućega je dana JNA razbila obranu Sotina, nakon čega je iz tog pravca mogla neometano napadati Vukovar. U sedam dana borbi hrvatske su snage imale osam poginulih, od čega pet u borbama, a poginulo je nekoliko i ranjeno više desetaka civila (najmanje 60). Prema hrvatskim tvrdnjama, JNA je samo do 27. kolovoza u borbama oko Vukovara izgubila 50 borbenih

vozila, šest zrakoplova i nekoliko stotina vojnika.

U sklopu izoliranja Vukovara JNA i pobunjeni Srbi zauzeli su 2. rujna Berak. U napadu na selo ubijene su četiri osobe, a devet ih je ranjeno. Četiri su osobe uhićene i odvedene u Novi Sad te puštene 7. rujna. Nekoliko dana poslije, 5. rujna, slijedio je do tada najjači napad JNA i pobunjenih Srba na grad s tri mehanizirana i oklopnim bataljunom. U napadu su poginula dva civila, a ranjeno je 14 osoba, od kojih četiri gardista i jedan policajac, a JNA je navodno imala tri teže ranjena pripadnika. U danima koji su slijedili pritisak JNA i pobunjenih Srba na grad osjetno se smanjio.

Pod izlikom deblokade vojarne, JNA je uz potporu zrakoplovstva i pobunjenih Srba 14. rujna ponovno napala grad. Iz Neoslovaca grad su napali dijelovi 453. mehanizirane brigade s ojačanjima i izbili do Radničkog naselja, te tako povezali snage pobunjenih Srba u naselju Petrova Gora s posadom vojarne na Sajmištu. Prodorom je JNA deblokirala vojarnu i izbila do Proleterske i Radničke ceste. U pothvatu je uništen jedan tenk, a dva su oštećena.

Istodobno su dijelovi 51. mehanizirane brigade i bataljun 1. proleterske gardijske mehanizirane brigade iz Trpinje i Borova Sela napali na Borovo Naselje koje je branila skupina od 263 borca. Nakon početnog uspjeha, hrvatske snage su uz pomoć pojačanja zaustavile napad. Po tvrdnjama svjedoka uništeno je 11 tenkova i tri oklopna transportera, odnosno borbena vozila pješništva. Dan kasnije 15. rujna, hrvatske snage su vratile sve izgubljene položaje osim u ulici Sajmište u kojoj je bila vojarna JNA.

Do kraja rujna Vukovar je opskrbljen oružjem i opremom te pojačan manjim brojem dragovoljaca iz raznih krajeva Hrvatske. Obrana grada tada je imala manje od 1500 naoružanih ljudi iz 4. bataljuna 3. brigade ZNG-a, 1. brigade ZNG-a, policije i pričuvnoga sastava ZNG-a, odnosno HV-a. Od oružja većega kalibra obrana grada bila je naoružana sa četiri haubice 155 mm, devet minobacača 120 mm, 15 kalibra 82 mm i tri kalibra 60 mm, pet gorskih topova 76 mm, tri protuoklopna topa 76 mm, četiri protuzračna topa raznih kalibara, dva lansera protuoklopnih raketa *Osa* i 14 pultova za rakete *Maljutka*. Početkom listopada sve snage obrane Vukovara i Bogdanovaca preimenovane su u 124., odnosno za obranu grada 204. brigadu HV-a sa četiri bataljuna, mješovitim topničkim divizionom i protutenkovskom četom. Najkasnije do 10. listopada zapovjednik obrane bio je potpukovnik Mile Dedaković, a potom, do noći 16./17. studenoga, kapetan Branko Borković.

U drugoj polovici rujna 1991. JNA je nastojala izvesti napadnu operaciju što joj nije uspjelo. U zamisli operacije Vukovar se planirao blokirati i zauzeti snagama 453. mbr iz Srijemske Mitrovice. Nakon propasti operacije, u vrhu JNA je donesena odluka da se grad zauzme kako bi se dobilo kompaktno područje u istočnoj Hrvatskoj. Zamisao operacije bila je "blokirati grad, a zatim energičnim dejstvima jurišnih odreda i grupa ovladati

najznačajnijim delovima južno i severno od Vuke, posle čega pristupiti njegovom čišćenju i potpunom ovladavanju". Zadatak Ratnoga zrakoplovstva bio je da prije početka operacije izolira bojište i spriječi dovođenje pojačanja Vukovaru, a Riječne ratne flotile da nadzire riječni tok Dunava. Za osvajanje grada formirane su dvije namjenske skupine, koje su prema pravcima napada dobile imena Taktička grupa *Sjever* i Operativna grupa *Jug*. Zadatak TG *Sjever* bio je zauzimanje Borova naselja, a OG *Jug* grada Vukovara. U početnoj fazi OG *Jug* se sastojala od Gardijske motorizirane brigade iz Beograda, 453. mbr (do 7. listopada), 1. oklopnog bataljuna 1. proleterske gardijske mehanizirane brigade, oklopnog bataljuna 544. mtbr, divizijuna haubica 155 mm 1. proleterskog gardijskog mješovitog artiljerijskog puka, Podunavske partizanske brigade TO i lokalnih sastava pobunjenih Srba, koji su vođeni kao TO Vukovar. U prvim danima studenoga OG *Jug* je ojačana 80. motoriziranom brigadom bez dva bataljuna. Glavnu ulogu u napadu dobila je Gardijska motorizirana brigada, koja je 30. rujna dovedena iz Beograda. Umjesto formacijskih sastava brigada je organizirala dva jurišna odreda prilagođena borbama u naseljenom mjestu. U kasnijoj fazi napada u sastavu OG *Jug* bilo je pet takvih odreda. Prvih nekoliko dana komandant OG *Jug* bio je pukovnik Bajo Bojat, a potom pukovnik Mile Mrkšić. Taktička grupa *Sjever* bila je u sastavu Novosadskoga korpusa, kojim je do prvih dana studenoga zapovijedao general Mladen Bratić, a potom general Andrija Biorčević, koji je, po svemu sudeći, bio i komandant TG *Sjever*. U njoj je u početnoj fazi bila kompletna 51. mbr ili njezina glavnina, dio 18. pmtbr, 211. oklopna brigada, 16. map iz Rume, 1. novosadska partizanska brigada TO-a, Panonska partizanska brigada TO-a, dva odreda dragovoljaca TO Srbije i pobunjeničke skupine iz sela s većinskim srpskim stanovništvom. Okruženje Vukovara zatvarala je Riječna ratna flotila na Dunavu i Borbena grupa *Mandara* na istočnoj obali Dunava, u Bačkoj, koja se sastojala od baterije gorskih topova 76 mm i nekoliko baterija minobacača 120 mm. Zrakoplovnu potporu pružali su 204. lovački avijacijski puk i 252. lovačko-bombarderska eskadrila s aerodroma Batajnica te 172. lovačko-bombarderski avijacijski puk s aerodroma kod Tuzle. Sredinom studenoga u napadu na Vukovar bilo je angažirano oko 7800 ljudi iz sastava JNA, 2186 ljudi iz TO Srbije (uključujući Borbenu grupu *Mandara*), 112 tenkova, 68 oklopnih transportera i bojnih vozila pješništva te 145 oruđa za topničku potporu. U početnoj fazi napada brojno je stanje vjerojatno bilo nešto veće. Za odsijecanje Vukovara od Vinkovaca i onemogućavanje pomoći zadužena je 1. proleterska gardijska mehanizirana divizija. Na popisu njenih zadaća bilo je zauzimanje Iloka i okolnih sela.

Na jugoistočnom dijelu općine Gardijska divizija JNA je zauzimanjem prometnice Šid – Mirkovcikrajem rujna odsjekla Ilok od Vukovara i Vinkovaca. U Iloku i okolnim selima bilo je 60 policajaca, 60 pripadnika 1. brigade ZNG-a i oko 250 naoružanih mještana, pripadnika pričuvnoga sastava ZNG-a. U Ilok se postupno slila ogromna masa prognanika, pa je u gradiću sa 6500 stanovnika bilo 15 000 ljudi. Od kraja rujna JNA je počela slati ultimatumе za predaju grada i okolnih sela. Dijelovi Gardijske divizije zauzeli su 10. listopada Lovas, a 13. listopada Mohovo, Opatovac i Šarengrad. Idućega

je dana u Šidu u nazočnosti predstavnika Misije EZ-a sastavljen "sporazum" o predaji oružja između predstavnika Iloka i komandanta Gardijske divizije generala Dragoljuba Arandelovića. Iz Iloka je protjerano oko 10 tisuća ljudi, koji su nakon prihvata u Slavonskom Brodu i Đakovu postupno razmješteni po unutrašnjosti Hrvatske.

Padom Marinaca u ruke JNA 1. listopada Bogdanovci i Vukovar odsječeni su od Vinkovaca. Bogdanovce je branila skupina od oko 200 mještana, gardista 3. brigade ZNG-a, policajaca iz Vinkovaca i Županje i HOS-ovaca. Selo su 1. i 2. listopada napali dijelovi Gardijske divizije i Novosadskoga korpusa. Glavna snaga napada bila je 211. oklopna brigada, koja je uz pratnju Arkanove skupine 2. listopada napala Bogdanovce i pretrpjela poraz od kojeg se, po priznanju Komande 1. vojne oblasti, nije oporavila. Nije uspio ni napad na Bogdanovce 8. listopada. Osvajanje sela od tada je bila obveza Gardijske divizije, odnosno 252. oklopne brigade. U suradnji sa snagama Novosadskoga korpusa, Gardijska divizija je iz pravca Marinaca, Petrovaca i Vukovara 29. listopada bez uspjeha napala Bogdanovce. Dva dana poslije, 1. studenoga, JNA je ponovila napad na selo, koji je obrana sela ponovno odbila. U posljednji napada na selo JNA je krenula 10. studenoga iz pravca Petrovaca, Vukovara i Bršadina i zauzela ga dan poslije. U noći 10./11. studenoga preostali stanovnici i branitelji po skupinama su se probili prema Vinkovcima. U obrani sela poginulo je 38 branitelja i civila, a oko 60 ih se vodi na popisu nestalih.

Operacija *Vukovar*, odnosno napad na grad, počela je ujutro 2. listopada. JNA je zaustavljena odmah nakon što je ušla u grad, pa je natjerana da prijeđe u obranu i pripremi se za novi način borbe. Do prestrojavanja snaga i promjena u organizaciji napada ipak je prošlo nekoliko dana u kojima je JNA uz potporu zrakoplova sustavno napadala grad, no očekivani uspjesi nisu dolazili. Posljednji jači napad u prvoj polovini mjeseca JNA je izvela 10. listopada, kada je probila obranu Vukovara i Borova naselja te napravila manji pomak na crti. Posebice je bio jak napad na području Sajmišta, gdje je napadač zaustavljen i vraćen uz pomoć interventnih skupina.

Humanitarni konvoj u Vukovaru, izvlačenje ranjenika

Jedan od razloga zbog kojih je JNA na nekoliko dana smanjila intenzitet napada bio je dolazak hrvatskoga konvoja za izvlačenje ranjenika i pomoć Vukovaru. Nakon neuspješnog hrvatskog napada na Marince JNA je 13. listopada preuzela konvoj u Marincima, usmjerila ga na Petrovce i preko Negoslavaca uvela u Vukovar, u gradsku vojarnu, odakle nije mogao ući u grad. Idućega dana konvoj se vratio u Vinkovce neobavljena posla. Za novi napad na Vukovar obje su skupine JNA bile spremne sredinom listopada. Operativna grupa *Jug* pojačana je sredinom mjeseca novim snagama, pa je broj jurišnih odreda sa dva narastao na četiri. Komanda OG-a planirala je odsjeći Mitnicu od ostatka grada, ovladati naseljem "6. proleterske divizije", a potom u nastavku napada izbiti na rijeke Vuku i Dunav. Bili su to do tada najžešći napadi, kojima je JNA uspjela probiti crtu hrvatske obrane na području Mitnice, južnom dijelu Lušca, Sajmištu i Trpinjskoj cesti. Težište napada TG *Sjever* bilo je na Lušcu, čiju je obranu nakon postavljanja pontonskoga mosta na Bobotskom kanalu 16. listopada probio bataljun 51. mbr. Obrana naselja zaustavila je prodor uz pomoć interventnih skupina. Tijekom 17. listopada hrvatske su snage vratile područje koje su dan prije izgubile u napadu. Kod hrvatskih je snaga poginulo sedam, a ranjeno su 43 osobe. Među poginulima je bio i Blago Zadro, zapovjednik hrvatskih oružanih sastava u Borovu naselju, što je bio velik udarac za obranu grada. Pedeset prva mehanizirana brigada imala je 16. listopada šest poginulih i 18 ranjenih pripadnika. U središtu Vukovara dijelovi OG *Jug* u borbama od 16. do 18. listopada istisnuli su hrvatske snage iz Ulice Otokara Keršovanija prema naselju "6. proleterske divizije" i Tekstilnoj školi. Ujutro 19. listopada 1991. u Vukovar je bez većih problema stigao novi hrvatski konvoj i tijekom dana s ranjenicima napustio grad. Do 26. listopada nije bilo većih pokreta snaga, no mira na bojištu nije bilo. Topnička je vatra bila svakodnevna, iako je na snazi bilo još jedno od primirja, koje – kao ni prethodna – nije ništa značilo. "Primirje" je JNA koristila za prestrojanje i sređivanje stanja. Do nastavka napada OG *Jug* je pojačana novim snagama, a bez nekih je iostala.

U nove, slabije napade JNA je krenula 26. listopada i do 29. listopada hrvatske su ih snage odbile i zadržale postojeću crtu obrane. Napadi su bili uvod u sustavni pritisak za osvajanje Vukovara, koji je počeo u noći 29./30. listopada. U dvodnevним borbama JNA je izbila na Ulicu 1. maja i osvojila dijelove ulica Branka Vukajlovića, Save Kovačevića i Vasilija Gaćeše. Uključujući 1. studeni, osvojili su ulice Vasilija Gaćeše i Branka Vukajlovića te trećinu Pionirskoga naselja. Ujutro 2. studenoga Taktička grupa *Sjever* napala je Borovo naselje s pravca šume Đergaj, Trpinjske ceste i Borova Sela. Lužac je napala i zauzela Arkanova skupina s pobunjenim Srbima i uz potporu bataljuna 51. mbr. Preživjeli pripadnici hrvatske obrane navečer su se povukli prema Priljevu, a JNA se približila silosu na Dunavu, dominantnoj točki koja je sprečavala razdvajanje Vukovara od Borova naselja. Hrvatske su snage novu crtu postavile na raskrižju ceste iz Lušca i Ulice 8. XII. 1944., koja je spajala Vukovar s Borovim naseljem. Prodorom u Lužac došlo je do spajanja skupina *Sjever* i *Jug*. Za nastavak napada OG *Jug* je ojačana četom tenkova 2. proleterske

gardijske mehanizirane brigade. Postignuti uspjeh JNA i pobunjeni Srbi platili su sa pet poginulih i 43 ranjena vojnika i dobrovoljca. U Komandi 1. vojne oblasti očekivali su da je prodor preko Lušca dostatan za završetak operacije i da je 4. studenoga moguće osvojiti Vukovar i blokirati Borovo naselje. Tijekom 4. studenoga, uz jaku potporu topništva i zrakoplovstva i usprkos žilavu otporu hrvatskih snaga, OG *Jug* osvojila je naselje "6. proleterske divizije" i dijelom snaga izbila pred naselje "Boška Buhe". Grupa je 7. studenoga zauzela područje škole "Drugi kongres", a 8. i 9. studenoga naselje "Boška Buhe". Taktička grupa *Sjever* odbacila je 9. studenoga u naseljima Budžak i Lužac hrvatske snage na pričuvne položaje i onemogućila prometovanje između Borova naselja i Vukovara. Idućega dana OG *Jug* je zauzela Milovo brdo i odvojila Mitnicu od središta Vukovara. Obrana Vukovara presječena je na dva mjesta, čime su branitelji sabijeni u tri odvojena džepa, koja se nisu mogla dugo održati. Na sjevernom dijelu obrane Vukovara JNA je navečer 12. studenoga odbijena u pokušaju da s pravca Lušca prema Priljevu zauzme silos. Idućega je dana OG *Jug* osvojila naselje ispod Milova brda i izbila na Ulicu Stjepana Supanca, odakle je mogla nastaviti napad prema vodotornju. U Borovu naselju TG *Sjever* je nakon dvodnevni borbi osvojila silos i 14. studenoga presjekla put između Borova naselja i Vukovara. Hrvatske su snage potisnute prema središtu kombinata "Borovo", kao i prema središtu Vukovara, prema bolnici, Policijskoj upravi i Zapovjedništvu obrane grada. U završnim napadima na Borovo naselje glavnu ulogu u TG *Sjever* dobila je 211. oklopna brigada. Ostale snage u napadu bile su: mehanizirani bataljun 51. mbr, mehanizirani bataljun 36. mbr, motorizirani bataljun 80. mtbr, Omladinski bataljun i glavnina 305. inženjerijske brigade. Pored pobunjenih Srba iz okolnih sela, iz sastava TO Srbije bili su odredi Kula i Niš. Operativna grupa *Jug* ovladala je 15. studenoga dijelom groblja i većim dijelom područja od Ulice Josipa Kraša prema mostovima i rijeci Vuki. Taktička grupa *Sjever* izbila je dijelom snaga na oko 400 metara do bolnice i usporena je snažnim otporom hrvatskih snaga iz područja katoličkoga i pravoslavnoga groblja. Idućega dana OG *Jug* je osvojila dio objekata na području groblja i na dijelu od Sundačičeve prema Ulici Ivana Gorana Kovačića.

U međuvremenu je između Hrvatske i JNA potpisano primirje, koje je stupilo na snagu u 18 sati 16. studenoga, no JNA ga nije poštovala. Kraj obrane Vukovara bio je pitanje sata. Operativna grupa *Jug* zauzela je 17. studenoga Ulicu maršala Tita, Trg Republike, groblje i Vatrogasni dom, a u Borovom naselju TG *Sjever* je sabila hrvatske snage u neboder i tvornicu obuće. Nakon što je Vukovar sa skupinom branitelja napustio i zapovjednik obrane, Vlada RH održala je prijedodne 17. studenoga sjednicu na kojoj se raspravljalo o stanju u Vukovaru. Na sjednici je bio i načelnik Glavnoga stožera HV-a, ali ne i predsjednik Republike, koji je u strogoj tajnosti obilazio Liku. Strahujući od pokolja vukovarskih civila i branitelja, hrvatska je Vlada od JNA zatražila da razdvoji snage TO Republike Srbije i pobunjene Srbe od vukovarskih civila "kako bi se spriječio genocid". Povjerenik Vlade u Vukovaru Marin Vidić Bili ovlašten je za pregovore s predstavnicima JNA. Opunomoćeni general JNA Andrija Rašeta jamčio je zaštitu "ugroženih lica" i ponudio pravce za evakuaciju stanovništva.

Nakon ponoći 17./18. studenoga povjerenik hrvatske Vlade Marin Vidić Bili zatražio je razgovor s pukovnikom Mrkšićem. Ujutro 18. studenoga počeli su pregovori o predaji hrvatskih snaga, koji su završili u 13 sati, nakon čega se predala obrana Mitnice. Po podacima JNA, predala se skupina od oko 3-4 tisuće civila i pripadnika obrane grada. Predstavnici hrvatskih snaga iz Borova naselja dogovorili su u Dalju 19. studenoga predaju 2000 ljudi, od kojih je oko 400 bilo naoružanih. Istoga je dana prestao organizirani otpor snaga obrane Vukovara. Pojedine skupine pripadnika hrvatskih oružanih snaga uspjele su se probiti iz Vukovara i uz velik napor doći do Vinkovaca. Vjerojatno posljednja skupina stigla je u Vinkovce 23. studenoga. Na poljoprivrednom dobru Ovčara u blizini Vukovara u noći 20./21. studenoga ubijene su 194 osobe. Hrvatsko stanovništvo i ranjenici iz bolnice koji nisu pobijeni na Ovčari počeli su 19. studenoga u organizaciji JNA napuštati razrušeni grad. Konvoje s njima hrvatske su vlasti prihvatile 21. i 22. studenoga u Bosanskoj Rači i Dvorovima kod Bijeljine. Nakon zauzimanja Vukovara OG Jug je rasformirana, a postrojbe od kojih se sastojala uglavnom su vraćene u matične postrojbe ili pridodane drugim postrojbama. Od 23. studenoga za nadzor Vukovara bila je zadužena 80. mtbr. Prema podacima iz 2006. u Vukovaru je poginulo 1739 osoba od kojih je za 632 utvrđen status pripadnika hrvatskih oružanih snaga i policije, 97 pripadnika Civilne zaštite i 458 civila. Nestale su 332 osobe od kojih 178 pripadnika hrvatskih oružanih snaga i policije. Postrojbe 1. vojne oblasti OS SFRJ na istočnom bojištu su do veljače 1992. godine imale 894 poginulih i 5056 ranjenih pripadnika. Značajan dio tih gubitaka je pretrpljen u Vukovaru. Hrvatske procijene su značajno veće. Gubitke JNA u bici za Vukovar i oko Vukovara Glavni stožer Hrvatske vojske procijenio je 2. prosinca 1991. na 8000 poginulih vojnika, 100 uništenih tenkova, 60 oklopnih transportera i 27 srušenih zrakoplova. U dostupnoj dokumentaciji JNA postoji podatak o 45 uništenih i 45 teško oštećenih sredstava na istočnom bojištu. Koliko otpada na Vukovar za sada nije poznato. U širem području Vukovara JNA je izgubila šest borbenih zrakoplova.

Akcije u pripremi za Oluju, oslobađanje okupiranog teritorija Republike Hrvatske

Oluji je prethodila akcija "[Zima '94.](#)", poduzeta na području BiH u vremenu od 29. studenoga do 24. prosinca 1994. kako bi se zaustavila srpska ofenziva na [Bihać](#) te za stvaranje povoljna strategijskog prostora za oslobađanje okupiranih dijelova Hrvatske i BiH. Srbi su poraženi na [Dinari](#) i oslobođen je teritorij od 200 četvornih kilometara. Veći dio [Livanjskog polja](#) našao se pod nadzorom HV-a i HVO-a. Uslijedila je jednodnevna akcija "[Skok-1](#)" 7. travnja 1995., kada su Srbi ponovno poraženi na Dinari. Oslobođeno je dodatnih 75 četvornih kilometara. Hrvatske su se snage proširile bočno, prema zapadnoj

strani, pa je time sigurnost postrojbi na Dinari postala stabilnija, a posebice sigurnost Livanjskog polja. Najveća akcija Hrvatske vojske prije Oluje, [operacija Bljesak](#), uspješno je izvedena u svibnju. Oslobodila je okupirani džep u zapadnoj Slavoniji i pokazala da se stanje na terenu promijenilo. Od 4. do 11. lipnja 1995. na Dinari je izvedena nova akcija, "[Skok-2](#)". Njome je oslobođen dodatni prostor od 450 četvornih kilometara te je pod nadzor stavljeno cijelo Livanjsko polje. Otad se mogla nadzirati i [Cetinska dolina](#) te [Vrličko polje](#), kao i dio [Glamočkog polja](#) te put [Glamoč-Bosansko Grahovo](#).

Akcijom "[Ljeto '95.](#)", opet na području BiH od 25. do 30. srpnja 1995. oslobođeni su Bosansko Grahovo i Glamoč te šira područja, ukupno oko 1600 četvornih kilometara. Srbi su u sjevernoj Dalmaciji dovedeni u poluokruženje, sa samo dva moguća izlaska prema BiH. Stvoreni su preduvjeti za oslobađanje [Knina](#), sjeverne [Dalmacije](#) i [Like](#).

Početak kolovoza [1995.](#), nakon problema što su Srbi imali u [BiH](#) oko [Bosanskog Grahova](#), gdje su u srazu s Hrvatima pretrpjeli ozbiljne gubitke, dobar dio njihovih jedinica nije bio spreman na odlučnu akciju Hrvatske vojske u Hrvatskoj, što nije očekivano jer se Hrvatskoj stalno iz [Washingtona](#) prijetilo sankcijama ako se krene sama oslobađati. Presudno je bilo akciju završiti u manje od tjedan dana: Bljesak je vojno trajao manje od 48 sati, i reakcije iz svijeta su bile pozitivne.

S velikim hrvatskim napadom Srbi su računali od početka srpnja, a krajem mjeseca je očekivanje bilo na najvišoj razini. Ratno stanje na cjelokupnom području Krajine proglašeno je već 28. srpnja. Postrojbe za elektroničko izviđanje Hrvatske vojske -- koje su intenzivno pratile radio-promet u "Krajini" -- na kraju srpnja su zaključile da svi civilni razgovori na području Like odaju strah i paniku među civilima u RSK, te da su ljudi fizički i psihički iscrpljeni stalnom psihozom i očekivanjem napada, te su na rubu snaga. Pripreme za evakuaciju unutar RSK počele su više dana prije samog napada.

Operacija Oluja (4. kolovoza – 7. kolovoza 1995.) je velika vojno-redarstvena operacija u kojoj su Hrvatska vojska i policija oslobodile okupirana područja Republike Hrvatske pod nadzorom pobunjenih Srba, na kojima je bila uspostavljen paradržava Republika Srpska Krajina bez ikakvog međunarodnog priznanja. Operacijom je vraćen u hrvatski ustavno-pravni poredak cijeli okupirani teritorij osim istočne Slavonije; međutim će ta i nekoliko narednih pobjeda Hrvatske vojske stvoriti uvjete u kojima je od siječnja 1996. godine započeo proces mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja.

Oluja je, uz operaciju Bljesak, ključna akcija koja je dovela do kraja Domovinskog rata. U operaciji je oslobođeno 10.400 četvornih kilometara ili 18,4 posto ukupne površine Hrvatske.

U objektivnoj pripremi za Operaciju Oluja, snage HV su --- uz suglasnost vlasti BiH --- izvele u mjesecima koji su prethodili "Oluji" više uzastopnih operacija na područjima te susjedne države, koje su dovodile područje Knina u poluokruženje: akcije "Zima '94.", "Skok-1", "Skok-2" i "Ljeto '95.", Sa svoje strane, srpske snage su tijekom 1994.godine bile pokrenule aktivnosti radi ovladavanja prostorom Bihaćke krajine --- ovećeg, ali izoliranog područja pod kontrolom Armije BiH, koji je u velikoj mjeri sprječavao izravni kontakt između područja pod kontrolom Srba u Hrvatskoj i BiH. Izuzev što bi ostvarivanjem takvog cilja nastala humanitarna katastrofa koja bi zacijelo nadmašivala pokolj u Srebrenici izvršen krajem srpnja 1995., njime bi se zaokružio i učinio vojno održivim prostor planirane "Ujedinjene Republike Srpske" sa središtem u Banjoj Luci; istodobno bi područja Republike Hrvatske koja spajaju sjeverne i južne dijelove zemlje --- primjerice je kod Karlovca bio pod kontrolom hrvatskih snaga pojas širine svega 10 kilometara --- bila izložena topničkoj vatri sa srpskih položaja.

Operacija Oluja je za svega jedan dan preduhitrla opsežnu operaciju vojski hrvatskih i bosanskih Srba pripremanu pod imenom Operacija Vaganj. Planirana srpska akcija trebala je angažirati glavne srpske snage --- uključivo one iz istočnog dijela BiH popunjavane dragovoljcima iz Srbije --- koje su u cijelosti bile spremne izvesti opsežni napad protiv postrojbi HV i HVO u pravcu Kupresa i Livna (iz pravca Banje Luke), te u pravcu doline Neretve i Metkovića (iz pravca istočne Hercegovine i Podrinja), kao i protiv postrojbi Armije BiH na području Zapadne

[Bosne](#). Operacija Oluja je posve omela te planove, a postrojbe bosanskih Srba pripremljene za Operaciju Vaganj --- koje su se naposljetku pokazale znatno inferiornima Hrvatskoj vojsci --- nisu uspjele zaustaviti ni napredovanje hrvatsko-bosanskih snaga na području BiH u kasnijoj [Operaciji Maestral](#). Topništvo bosanskih Srba je raketiralo više hrvatskih gradova --- od Županje do Dubrovnika.

Vojne snage [Srpske Vojske Krajine](#) su do kraja Operacije Oluja također odstupile na obližnje područje BiH pod srpskom kontrolom, a 5.000 vojnika iz sastava opkoljenog 21. kordunskog korpusa SVK pod zapovjedništvom pukovnika Čede Bulata položio je oružje pred HV.

Neposredno nakon "Oluje" nastavljaju snage [HV](#) u suradnji s [HVO](#) i [Armijom BiH](#) napadne akcije protiv snaga bosanskih Srba u BiH ([Operacija Maestral](#) i potom [Operacija Južni potez](#)) i dolaze nadomak [Banje Luke](#), te u situaciji kada prijeti potpuni poraz srpskih projekata zapadno od [Drine](#) biva, uz međunarodno posredovanje, sklopljeno trajnije primirje. Potom, u studenome 1995. godine, rat dobiva epilog u [Daytonskom sporazumu](#) koji uspostavlja trajniji mir.

Odmah po početku Operacije Oluja vodstvo RSK je, prema Odluci Predsjednika RSK [Milana Martića](#) br. 2-3113-1/96 od 4. kolovoza 1995. god., provelo "plansku evakuaciju sveg za borbu nesposobnog stanovništva", u skladu s ranije izrađenim i uvježbavanim planovima. Povratak evakuiranih civila i pripadnika vojnih snaga bio je vrlo postupan, a mnogi se nisu ni vratili u Hrvatsku. Vodstvo Republike Srbije do danas ponavlja naraciju o protjeranom stanovništvu RSK --- posve zanemarujući okolnost da su vlasti te paradržave same organizirale, uvježbale i provele evakuaciju; također se zanemaruje okolnost da su se etnički Srbi kasnijih godina mogli vratiti na to područje, što je mnogo tisuća njih i iskoristilo.

Pukovnik Andrew Leslie, zapovjednik UNCRO-a u [Kninu](#) za vrijeme Oluje procjenjuje da je "Operacija Oluja operacija kao iz vojnog priručnika koja bi dobila ocjenu A+ prema [NATO](#) standardima. Prilikom posjete ministra obrane [Krstičevića](#) [Pentagonu](#) u srpnju 2017. godine američki ministar obrane i bivši general [američkih marinaca Mattis](#) je izjavio povodom obilježavanja obljetnice Operacije Oluja: "Oluja je operacija koja se ovdje u Americi proučava i pokazuje što dobro predvođena, što dobro opremljena i dobro istrenirana snaga, politički dobro predvođena, može napraviti i preokrenuti tijekom povijesti. Iznimno poštujemo vas, našeg saveznika, jednu malu zemlju, koja se bori znatno iznad svoje kategorije".

Izvori i Literatura ---

Domovinski rat --- Davor Marijan
Državni arhiv Republike Hrvatske
Ministarstvo obrane Republike Hrvatske-- arhiv
Hrvatski Sabor Zagreb-- arhiv
Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske--arhiv
Memorandum SANU --- Beograd
Miroslav Tuđman, Istina o Bosni i Hercegovini dokumenti 1991-1995,
Ivica Lučić-- Uzroci rata u Bosni i Hercegovini
Glasnici Krajine--Knin
Narodne novine Zagreb
Službeni glasnik Republike Srpske
Službeni glasnik Socijalističke Republike Srbije
Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, Sarajevo
Davor Marijan 102 brigada Hrvatske vojske-- Novi Zagreb